

חידות העולם

מאת

ד״ר שלמה רובין.

עם תמונת המחבר.

העולם חידה גדולה כללית
ויצוריו חידות קטנות פרטיות.
(משל ערבי).

הוצאת ש. ב. שווארצבערג.

קראקא, תרס״א.

בדפוס יוסף פישער (גראָדגאססע 62).

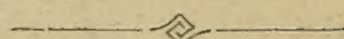
חידות העולם

מאת

ד"ר שלמה רובין.

עם תמונת המחבר.

העולם חידה גדולה כללית
ויצוריו חידות קטנות פרטיות.
(משל ערבי).

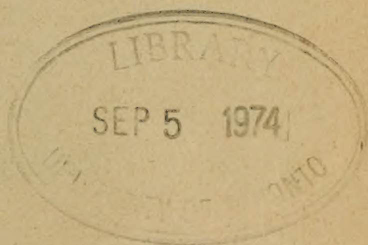

הוצאת ש. ב. שווארצבערג.

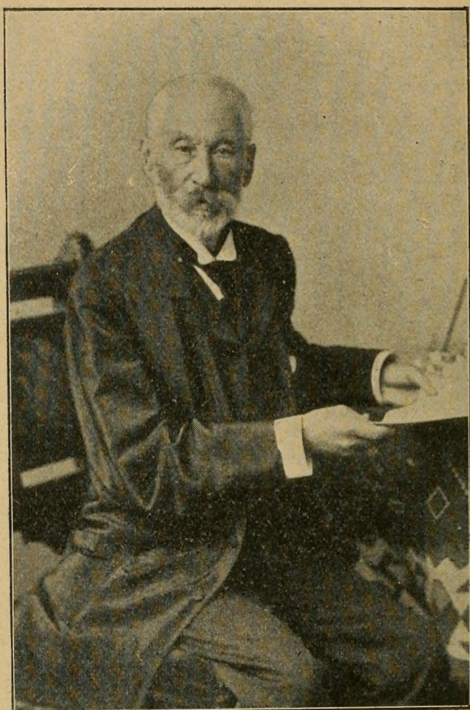

קראקא, תרס"א.
בדפוס יוסף פישער (גראָדגאַססע 62).

„מה רבו מעשיך ה',
כלם בחכמה*) עשית!"

*) מצינו כי השם חכמה בלשון המקרא נרדף לפעמים עם השם חידה, כמו „חכמות... חידתי" (תהלים מ"ט), „דברי חכמים וחידותם" (משלי א'), וכן „חכמת שלמה", ששמעה מלכת שבא בבואה לנסותו בחידות.

ד"ר ש. רוביץ.

תכן הענינים.

פרק ראשון.

תורת האדם (Anthropologie).

פרק שני.

תורת הנפש (Psychologie).

פרק שלישי.

תורת התבל (Kosmologie).

פרק רביעי.

תורת האלהות (Theologie).

פרק חמישי.

הפתרונים לחידות העולם.

אל הקורא העברי!

תכן הספר הזה הוא תוצאה הפשית מתוך הספר "Die Welträthsel„ להחוקר הטבעי הנודע Ernst Haeckel, אשר יצא לאור בימים האלה ועשה רושם גדול בשטת האחדות בפילוסופיה.

הספר הזה מדבר על ארבעת הדברים, העומדים ברומו של עולם החקירה והדרישה, והוא הולך ומונה הלוקי הדעות בין בעלי השניות, הרואים במחזה הגיונם ודמיונם עולם כפול (Dualismus) גשמי ורוחני נבדלים זה מזה גם בהרכבתם בגוף אחד, ובין בעלי האחדות (Monismus), האומרים (כמו לפנים בישראל הצדוקים והמינים *), שאין עולם אלא אחד, גשמי ורוחני כאחד, והספר הזה מכריע את הכף לצד האחדות בכל יצורי התבל ומלואה.

---

*) „כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם משקלקלו המינים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו, שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם" (ברכות נ"ד).

מותר לכל בעל דת בתם לבבו, בלי שום חשש היזק לדתו ולאמונתו, לשמוע דעות חפשיות המתנגדות לאמונתו, כי מה הדת שואלת ממנו, הלא אך להאמין אף בדברים, שאין השכל האנושי מחייב אותם, כי אם השכל ההגיוני מחייבם, האמונה בהם אך למותר, כי האמונה מתיצבת בגבול הקיצוני, ששם עמד השכל האנושי עיף ויגע באין אונים לצעוד הלאה בהגיונו, הנישען אל בינתו בלבד.

מכ״ש שהקורא ההוגה דעות, שמותר לו, ועוד חובה עליו לשמוע דעות מתנגדות, למען יתבררו ויתלבנו הדברים בהגיונו, להוציא יקר מזולל ולצרף דעותיו בכור המבחן זו לעמת זו במאזני שקול הדעת.

על כן קימו וקבלו אכנה״ג לכתבי הקדש שני ספרי חקירה חפשית עד הקצה האחרון, הכופרים והמכחישים כמעט בכל מה שהדת מחיבת להאמין, הלא המה ספר „קהלת״, אשר יהוג וינוע על כפירות והכחשות נמרצות, עד כי למאמין התמים, הקורא בו, תצלנה שתי אזניו ותסמר שערת בשרו, וספר „איוב״, המטיח דברים קשים כלפי מעלה וכופר בכל הקדוש לדת ולאמונה, וטעמם ונמוקם עמם, שלא גנזו את הספרים הנשגבים ההם, ואך את ההמון דחו בקש לאמר, שלא גנזו ספר „קהלת״ מפני שתהלתו וסופו יראת שמים, ואת ספר „איוב״ לא גנזו מפני שאין אדם נתפס על צערו. אכן הטעם האמתי הוא, כי באמת מצאו תועלת גדולה ורבה לבעל דת ואמונה לשמוע ולהבין טענות ומענות והקירות, המתנגדות לאמונת הדת, וצוו במשנת אבות: „ודע מה שתשיב לאפיקורס״!

שטת האהדות ביצורי הארץ וצאצאיה מיוסדת על למודי ההשתלשלות בשנוי מין אל מין אחר, וההתפתחות בכה העברה ונחלה מאבות לבנים, וההשתלמות בהתעלות השלמות במלחמת היקום להכחיד הגרוע ולהשאיר השלם — שטה מצוינה, אשר מצאו חכמי הטבע בזמננו והציבו לעינינו את שלבי הסולם במצעדי השלמות, אשר עלו בהם יצורי בראשית בעלי אברים משפל המדרגה בתור בריה קלה פשוטה ועורה כגרגר חרדל אל מעלת רב האברים בשנהב ובקוף ובאדם, בהשתלם היצור הפשוט כעין אבעבוע או תא

שקורין „צעללע", במשך רבבות אלפי שנים בשנוי תמידי למעליותא מסוג לסוג וממין אל מין אחר, מן האזוב אשר בקיר עד הארז אשר בלבנון, ומן הזבוב והיתוש עד הקוף והאדם, כאשר השכילו לברר זאת חכמי תושיה: לאמארק על מיני הבעה"י, גיתה גם על מיני הצמחים, במסות ובאותות ובמופתים, והאחרון הכביד הוא דארווין בספריו על התהוות המינים, שלא נברא כל מין ומין בפ"ע בקומתו ובצביונו בפעם אחת, כי אם התפתחו והשתלשלו והשתלמו מצורות קדמוניות ע"י רבבות שנוים וחלופים אין מספר, באופן שמין האדם הוא אך שלמות נפיש החיה במעלת מדרגתה התמידית במלחמת היקום, שבה הפחות והגרוע גוע ונשמד, והמעולה והמשובה נשאר ונשתלם.

בשטה הזאת הודו כבר מקצת חכמי ישראל אל חכמי האומות, במצאם שגם במעשה בראשית תורתנו מזכרת יצירת בהמה חיה ועוף לפני יצירת האדם, ולא נתקררה דעתם עד שמצאו אסמכתא לה ברמיזות אגדות קדמונינו במדרשים קדמונים, והתבוננו, כי כשם שהרבה עמים קדמונים בספוריהם ובהגדותיהם על חידות ימי קדם שמבראשית משוחחים, כי אבותיהם הראשונים היו מיני בעה"י, כמו הגדת הכשדים אצל בירוסי וספורי עמים אחרים, כי אביהם הראשון היה דג או צב וכדומה, כך נמצא בספרות האגדה והמדרש שלנו רמזים שונים על תמונת אדם הראשון בצלם בע"ה: פעם היה בתבנית דג מכוסה בקשקשים, שע"ז רומזים דברי המדרש (ב"ר כ'), כי בגדי אדם הראשון „היו חלקים כצפורן"; פעם הוא בדמות צב או חומט או הגב, שע"ז רומזים דברי המדרש עה"כ הן האדם היה כאחד ממנ' „כהדין קמצא דלבושיה מניה וביה" ופי' במ"כ שם „בריה שלבושו גדל עמו"; ופעם היה בצלם קוף לפי דברי המדרש עה"כ „ויהי האדם לנפש חיה" „ר' יהודה אמר מלמד שעשה לו עוקין כחיה והזר ולקחו ממנו מפני כבודו" (ב"ר י"ד) ופי' במ"כ שם: „עוקין זנב ודייק מדכתיב היה דמשמע כמו חיה ממש וזהו זנב", ועל רמז כזה מוסבה אגדתם (ברכות ס"א ועירובין י"ח) על ויבן את הצלע „והד אמר זנב", וברש"י שם: „זנב היה לו לאדם הראשון" — ועל כלם רומז מאמר ר"א עה"כ „תוציא הארץ נפש חיה זו רוחו של אדם הראשון" (ב"ר ז').

אחר הדברים והאמת האלה לא תגדל הזרות בספר הזה כ"כ בעיני הקורא העברי, בשגם אין הספר כופה עליו הר כגיגית לאמר: קבל דעתי! כי אם: חקרני ודע שרעפי! לפי המאמר היפה לחז"ל:

„הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי. לדעתם לא נאמר אלא לדעתי!" (חגיגה ט"ו).

קראקא,

ד"ר שלמה רובין.

פרק ראשון.

תורת האדם (Anthropologie).

במאת השנים, שכלתה זה עתה, אנחנו רואים את האדם כפוסח על שתי הסעיפים: במעשה הרש והושב (Technik) צעד האדם פסיעה גסה, צעדי ענק, בהמצאות נפלאות, אך במדות מוסריות (Ethik) תמם יהלך כננס, ועוד בבחינות רבות צעד כסרטן לאחור.

הכמי הטבע התרו והדרו לפני ולפנים לסתרי יצורי מעשי בראשית (Physik) ומעשה מרכבה (Chemie), בעזרת הכלים המגדילים (Mikroskope) והמקרבים (Telescope) את חוש הראות צופה ומביט האדם ביצורים זעירים ורחוקים, אשר לא נודעו לאבותינו, ומצא את שרש כח החיים לכל יצורים בעלי אברים (Organismen), באבעבוע זעיר מזעיר (Zelle), שהוא מקור החיים, אשר היה עד הנה כמוס ונסתר בסוד איזה כח שלמעלה מהטבע, שנברא בימי בראשית.

גדולים ונפלאים הדברים, אשר נגלו לנו בצבא השמים ובצאצאי הארץ, המבררים לנו אהדות התבל בכל היקום בשמים ממעל ובארץ מתחת, ומורים כי כל היצורים כוננו על יסודות חקי העצם (Substanz), שהם נצחיים בהמרם ומשתנים לרבבות צורות לעולמי עד, ובעקרם הם אחדות גמורה ומחלטת (Monismus) בעצם הנשגב. למדרגה הגבוהה הזאת הגענו בעזר ידיעות הראות (Optik) והשמע (Akustik) ובחינות טיב הומר הככבים (Spectral-Analyse) וע״י המצאות פלאי פלאות בכחות החשמל (Elektricität) וסגולות האבן השואבת (Magnetismus). על כל הידיעות האלה עולה

בנוגע לטבע האדם ועצמותו ותולדותיו הקירת החכם האנגלי ד א ר ו י ן בשטת ה ה ת פ ת ח ו ת (Entwickelung), המתחלת בעצם הנשגב ויורדת ונוקבת עד כל הנמצאות בכל היקום.

כל החכמות והידיעות וההמצאות האלה הועילו לנו בתכליתן רק בבחינת החיים הגשמיים או הטבעיים, אבל בבחינת החיים הרוחניים או המוסריים לא הרוחנו מאומה בזמן האחרון, ועוד אבדו לנו כמה סגולות נעלות, אשר רכשנו לנו בימים שחלפו במדות ובמוסר ובהליכות עולם. במקום המשפט שם רשע כסל ועוות הדין בין בשוגג בין במזיד, דמעת עשוקים ורצוצים בחמת קנאת הדתות ושנאת לאום מלאום יאמין נראה בכל אשר נפנה. בכל הענינים המדיניים שוררים הות בצע ורדיפת כבוד, הנף דתי, אחזת עינים, אמונה טפלה, ערמה ומרמה, גדול בנינו והנוכם בבתי הספר מלא הסתונות ומגרעות באופן מתנגד להצלחת האדם ולאשרו: תחת ללמדם בינה בהלכות ידיעות חכמת הטבע, שהיא היתד הנאמן לתבונתם ואבן הפנה ליושר הגיונם, נמלא את מוחם במצות אנשים מלמדה, איך לרמות את הבריות בסקור עין, ובמקום חכמה ודעת נלעיטם בפלפולי לשונות ודקדוקיהן, התלוים בחוט השערה, ונלאה אותם בלמודי לשונות מתות, שאין תועלת בהן, בעוד אשר תורת המדות והמוסר והצדקה מונחת בקרן זוית כדבר טפל. תחת תבונה נלמדם אמונה, לא אמונה צרופה בדת האחדות ומזוקקה בתורת האדם באשר הוא אדם, כי אם אמונה כמוסית ומסתתרת בהבין אי־דעת ודמיון. תחת להורותם ידיעות התבל (Kosmologie) וטיב האדם (Anthropologie) ודרך החיים (Biologie) ו ה ת פ ת ח ו ת ם בעולם התמידי, נעמים על מוחם משא לעיפה קורות עולמות קלי־הערך, אשר לא יועילו לנו להישיר דרכינו במדות ולא יצילו אותנו ממשפטים מעקלים ומסוכנים. בבתי כנסיות ומדרשים אנחנו שומעים דרשות מגידים ומטיפים על טיב התבל והחיים והאדם, הסותרות ומתנגדות אל ידיעותינו הטבעיות, על כן לא נתפלא, אם צעירינו האמונים על ההגיון והמגודלים על ברכי ידיעות טבעיות, כ מ ו ר ו פ א י ם ו פ י ל ו ס ו פ י ם, ימנעו ר ג ל ם מ ב י ת ה א ל ה י ם ו י ע מ ד ו מ ר ח ו ק.

ע״י כל התעתעים האלה נולד בקרבנו הריב בין אמונה ובין תבונה, מצב הקולטורה בימינו, ילידת המדעים החדשים, דורש מאתנו שנוי נמרץ בדרכי החיים הכלליים והפרטיים. הוא מבקש להעלות את האדם בדרך תבונה אל מרומי המדעים והאושר, אבל לעמתם נלחמים הולכי חשכים, בעלי זרוע, השואפים להשיב אותנו אחורנית אל ימי חשך ואפלה, שכבר עברו, ומכריחים אותנו לכוף ראשנו תחת אמונות ודעות נושנות, אשר עליהן אבד כלח, ובפטפוטים כאלה המה מרעילים את הלמודים, אשר נשאף אל קרבנו, לבלתי היותם לנו תורת חיים.

הסבה היותר עצומה אל העומדים או ההולכים לאחור ולא לפנים היא: הנחה קדומה, שאני קורא לה בשם „האנושיות״ (Anthropismus), והיא השגיאה המקפת המון תעתעים וסכלות, בחשבה את מין האדם כיוצא מכלל הטבע, כי האדם הוא תכלית כל הבריאה ועומד על גבה בצלם האלהים. ההנחה הזאת נפרדת לשלשה ראשים:

א. לחשוב את האדם כמיועד מבראשית להיות מרכז ותכלית יקום הארץ או גם התבל כלה, שלא נבראה אלא בשבילו, ויען כי השגיאה הזאת מרחבת דעתו וגאותו של האדם, והיא מתאימה עם אגדות היצירה בספרי קדשנו, היא שוררת ומושלת ברוב עמי הקולטורה עד היום הזה.

ב. באסמכתא ג״כ על אגדות היצירה לחשוב את בריאת העולם והשגחת האלהים עליו דומה אל מעשה ידי אמן גדול הרש וחושב או אדרכל, ומלכות שדי והשגחתו כעין ממשלת מלך בו״ד בחכמתו ובתבונתו, ובכן היה האלהים בצלם בן האדם או האדם נברא בצלם האלהים, ומיחסים לאלהים תארי האדם, ופעולותיו והפעליותיו ומחשבותיו.

ג. משתי אלה יצאה גאות האדם להחשב א״ע כאלהים בדמות איזה נביא או קדוש או צדיק, ולהאמין בשניות טיב האדם המרכב מגוף ונפש, הראשון כבגד יבלה במותו, והשניה בקומתה ובצביונה תהיה לנצח נצחים כאלהים.

אל הנחות כאלה וכאלה מתנגדת דעתנו הברורה על אחדות כל היקום בתבל ומלואה. ואלה הם פרטי הדעה הזאת: א) התבל (Universum) או העולם (Kosmos) הוא נצחי בלי תכלית בזמן ובלי גבול במקום. ב) העצם עם שני משיגיו, החומר (Materie) והצורה (או התפשטות ומחשבה בלשון שפינוזה), ממלאים מרחבי התבל בתנועה נצחית ומתמדת. ג) התנועה הזאת בזמן נצחי בונה חליפות וצבא יצורים וסותרתם בהויה והעדר זא״ז וזמ״ז. ד) כל גרמי השמים במרחבי התבל הוים ונפסדים בהעדר אחר הויה ובהויה אחר העדר. ה) גם השמש תכלה באחרית הימים כשאר צבא השמים. ואף הארץ היא אחד מכבבי לכת, הסובבים את השמש, וכמוה יכלו וישבותו. רק העצם הנשגב הי וקים לעולמי עד להדש רבבות יצורים אחרים (כמ״ש „לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים המה יאבדו ואתה תעמוד וכלם כבגד יבלו כלבוש תחליפם ויחלופו ואתה הוא ושנותיך לא יתמו״). ו) הארץ היתה בראשיתה הומר נוזלי רותח, וברבות הימים הצטננה מעט מעט, עד אשר נתהוו עליה מים נוזלים קרים, אשר הכינו את האדמה להוציא מקרבה יצורים בעלי אברים. ז) התהוות החיים בארץ ברבבות יצוריה בשנויהם ובהתפתחותם נמשכה יותר ממאה מיליונים שנים. ח) בין בעה״י השונים, שנולדו על הארץ במשך התהוותה הארוכה, נצחו בעה״י בעלי שדרה (ווירבעלטהיערע) את הבעה״י האחרים במדרגות השתלמותם. ט) מגזע הבעה״י האלה יצאו והתפתחו והשתלמו בימי התקופה השלישית בתמורות הארץ מרמשים ושרצים מיני הבעה״י היונקים. י) החוטר היותר שלם בסוג הזה היה המין הראשי (Primaten), אשר יצוריו נתהוו מבעה״י שפלים (Prochoriaten) לפני שלשה מיליונים שנים. יא) הענף האהרון והיותר שלם, אשר יצא מהוטר הזה, הוא האדם, אשר יצא מהלצי קופים־אנושיים לעת קין התקופה השלישית. יב) ובכן נראה את ההיסטוריה שלנו (המכונה וועלטגעשיכטע) המקפת כמה אלפי שנים כזמן קצר וכמוה כאין לעמת ההיסטוריה הארוכה של התהוות הארץ, והיא גם היא רק תולדה קטנה מהיסטוריה של ככבי הלכת. וכשם שהארץ, אם כל חי, היא רק כדק גרעין באבק השמש וכלא נחשב בתבל בלי גבול וקץ וסופה לכליון, כן המין האנושי הוא רק גרגיר קטן בן יומו ואהריתו עדי אובד בשוב כל יצורי האדמה עם הארץ לאין ולאפס.

האדם הקולטורי העומד מחוץ לתחום ההשכלה האמתית הוא רואה א"ע כמו האדם הפראי נאחז בסבך חידות התבל בלי פשר ופתרון בכל ימי חייו. אמנם בכל צעד וצעד, אשר תפסע הקולטורה לפנים ותתפתח הדעת ברחבה, ימעט ויגרע מספר החידות, עד כי הפלוסופיה בשטת האחדות לא תכיר רק הידה אחת כללית והיא: חידת־העצם (Substanz-Problem). באקדמיה הברלינית מנה חכם מפרסם את חידות התבל במספר שבע, ואלו הן: א) מהות חומר וצורה או הכח. ב) מקור התנועה הכללית והתמידית. ג) ראשית כח החיים. ד) תכלית הסדרים בטבע. ה) התהוות רגש החושים והשגתם התבונית. ו) מקור מחשבת התבונה והלשון. ז) שאלת הבחירה החפשית. לשלש משבע החידות האלה, היינו הראשונה והשניה והחמישית, החליט החכם ההוא, אי אפשר למצוא פתרון. לשלש האחרות, היינו השלישית והרביעית והששית, אפשר למצוא פתרון בדוחק. בנוגע לחידה השביעית, היא הבחירה החפשית, לא החליט מאומה.

לפי שטת האחדות המחלטת המתבררת בספר הנוכחי, תמצאנה שלש החידות שלמעלה מהנסיון הטבעי, היינו הראשונה והשניה והחמישית, את פתרונן ע"י דברינו על טיב העצם הלאה בספר הזה. שלש האחרות, שיש לפתור אותן בדוחק, היינו השלישית והרביעית והששית, מתישבות היטב ע"י שטת ההתפתחות של דארווין, והחידה השביעית היא האחרונה, הבחירה החפשית, אינה צריכה לפתרון מדעי, מפני שיסודתה רק בדמיון האמונה ואינה במציאות כלל.

הפתרון היסודי לחידות התבל נמצא ע"י השגת הושינו דרך רהטי המוח ומשפט הגיוננו בסגולת תבונתנו בשני הדרכים הידועים (Induction u. Deduction). בכח התבונה בלבדה יכלים אנחנו להשיג פתרון חידת התבל. התבונה היא הסגולה היותר נעלה שבאדם, ורק בה נמצא מותר האדם מן הבהמה. בהשתלם האדם במדעים, שבלעדם הוא נמשל כבהמות הקרובות לטבעו ונדמה ד"מ אל קופים, כלבים ושנהבים וכו' (כמו שכתוב: "אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו"). בלעדי התבונה המשכלת לא יובילו את האדם לפתרון הידות התבל, לא רוח האלהים, אשר ידון בו, ולא התגלות נבואית, שני עמודי הדתות

והאמונות המרופפים באין מעמד נכון ובסיס קים, כי יסודתם בדמיון מרחף על עב קל במוח שוגגים או מזידים.

הצעד היותר גדול, אשר עשינו בימים האחרונים להכנת כשרוננו לפתור חידות התבל, היא הכרתנו, כי התבונה תוביל אותנו אל המטרה בהתאחד שני הדרכים גם יחד, שהם: השגה חושית (Empiric) והשגה שכלית (Speculation). הפילוסופים נוכחו לדעת, כי לא השכל במוח החושב בלבדו, כמו שהיו אפלטון בימים הקדמונים והעגל בימינו, ולא השגה חושית בידיעות הטבע בלבדה, כמו שהיו באקו ואחריו מיל, יספיקו לגלות לנו פתרון חידות התבל, כי שני הדרכים ההם שונים בפעולת המוח, ורק בהתאחדותם יובילו אותנו אל המטרה הנכונה.

כל שטות הפילוסופיה לפי מצבה בימינו בהשקפה על ידיעות הטבע נוכל לחלק בשני אופנים: מעבר מזה שטת השניות (Dualismus) ומעבר מזה שטת האחדות (Monismus). הראשונה מחוברת עם עקרים דתיים ודמיוניים, והשניה עם שכליים, המיוסדים על המציאות. שטת השניות הולקת את העולם כלו לשני עצמים שונים, העולם הגשמי והאלוה הרוחני, שהוא הבורא והמכלכל והמושל של העולם הגשמי. שטת האחדות תמצא בתבל רק עצם אחד, האלוה והטבע גם יחד, ולפיה גוף ונפש (או חומר וצורה) יתלכדו ולא יתפרדו.

להוציא מלבם של אלה, המחליפים את שטת האחדות (Monismus) בשטה החמרית (Materialismus) ואינם מבדילים בשטה החמרית בין העיונית ובין המעשית, הנני להעיר על שני דברים, האחד כי שטתנו באחדות הטהורה איננה מתאחדת לא עם החמרית העיונית, המכחשת את מציאות הרוח וכל העולם בעיניה רק סך אטומים מתים, ולא עם הרוחנית העיונית, המכחשת מציאות החומר, וכל העולם בעיניה רק סך כחות רוחניים. והשני כי לנו נתברר בלי שום ספק, כי אין מציאות לחומר בלי רוח ולרוח בלי חומר. ונחזיק בשטת האחדות של שפינוזה, כי החומר בתור התפשטות והרוח בתור המחשבה, גם שניהם הם

המשיגים (Attribute) או התוארים של ה ע צ ם האלהי, המכיל הכל וכוללם יחד.

א. ב נ י ן ג ו ף ה א ד ם.

אל הכרת בנין גוף האדם באנו ע"י מלאכת הנתוח (Anatomie). הקדמונים לא נתחו את גוף האדם, מפני שהדבר היה אסור להם, כי אם נתחו לתכלית זו פגרים מתים של בע"ח, הדומים לבני האדם, ביחוד אותם של הקופים, והקישו מהם על מהות גוף האדם. בימים האחרונים הותר הנתוח גם בגויות בני אדם, ביחוד אותם, אשר נדונו במיתת בית דין. חכמת הנתוח השתלמה ע"י שני דרכים: בחינת השואה בין בע"ח לאדם (פֿערגלייכענדע אנאטאָמיע) והעיון החודר אל הארג הדק בגוף דרך כל ה „צ ע ל ל ע ן" עד הגיעו אל ה „צ ע ל ל ע" ה ר א ש י ת, מקור בנין כל הגוף (mikroskopische Anatomie). אם הראשונים בדקו רק בשריג ה ע צ מ ו ת של גוף האדם להשוותו עם גוף בע"ח, הואילו האחרונים לבדוק בכל אברי הגוף באדם ובבהמה להשוותם זה לעמת זה. ומצאו בבע"ח ארבעה סוגים: בעלי שדרה (ווירבעל־טהיערע), בעלי אברים (גליעדערטהיערע), בעלי רכים (ווייכטיהער) ובעל זיוים (שטראהלטהיערע). ובחנו ומצאו, כי מין האדם נחשב בין בע"ח בעלי שדרה בשנוי גמור מבע"ח אחרים. ובזה החליטו כי האדם שייך אל סוג בע"ח היונקים (זייגעטהיערע), והעמידו בשורה אחת של בע"ח היותר קדומים את חצי־הקוף והקוף והאדם, עד הגיעם אל הנחת ד א ר ו ו י ן בשטת ה ה ת פ ת ח ו ת שלו.

טיב בע"ח בעלי שדרה, כמו היונקים והעופות והדגים עד האדם, הוא בהיות לכלם שריג עצמות ועמוד השדרה ובראשו קדקד הגלגלת באופנים שונים ומשונים, והצד השוה שבהם הוא קנה המוה על גבם מאהריהם ובראשו מוח הקדקד, שבתוכם גזע העורקים וגידי ההרגשה (Nerven), מושב הנפש וכחותיה הרוחניים, נפש חיה באדם ובבהמה.

ובכן בדקו ומצאו חכמי הנתוח היותר מפרסמים בעולם ונמנו וגמרו, כי בכללו שוה האדם בבנין גופו אל שאר בעלי שדרה בחיות הארץ, ורק בפרטים

אחדים שונים הבע״ה מסוג הזה אלה מאלה, וביחוד האדם מכלם, לפי השפעות דרכי חייהם וגדולם וכלכלתם ונחלת אבות על בנים במשך רבבות שנים.

עוד נמנו וגמרו חכמי הטבע המצוינים אחרי חפש מחופש הדק היטב, כי האדם שייך אל סוג הבע״ח ההולכים על ארבע (Quadrupeda) בבעלי השדרה, כי שתי זרועות ידי האדם, כמו כנפי העופות, הן שתי רגלים מבראשית.

כבר הזכרנו, כי האדם שייך אל מדרגת בע״ח המכונים קדומים (פרימאטען, הערענטהיערע), שהם סוג הצאי קופים וקופים שלמים והאדם, אשר בכל שנויי מיניהם הפרטיים אלה מאלה שוים הם בכלל זה לזה, ובכן מצאו חוקרי מיני הבע״ה אחרי בדיקה בעמל רב וביגיעה עצומה בהסכמת כלם, כי האדם יתחשב בצביונו הכללי אל המדרגה הזאת בבע״ח שמבראשית, ובפרוטרוט היותר מדויק מצאו, כי האדם בפרטי אבריו הראשיים והפנימיים הוא שייך אל מין הקופים השלמים שמבראשית, ביחוד אל אותו המין הפרטי מהם, הנקראים „קאטארהינען״, שיש להם השִנים של האדם, היינו שתים ושלשים בכללן ובפרטיהן ובשמותיהן ותשמישן (היינו בכל עבר מהפה מלמעלה ומלמטה שתי שני התוך — שניידעצאֶהנע — שן אחת בקצה — עקצאהן — שתי שני ריקות — ליקענצאֶהנע — ושלש שני טחינה — מאהלצאֶהנע — מלבד עשרים שני היניקה, מילכצאֶהנע) ממש כמו באדם, ובקופים האלה החיים עד היום הזה באזיה ובאפריקה חלקו שתי מפלגות, הקופים עם זנב הנקראים קופי־כלב, והקופים בלי זנב הנקראים קופי־אדם, ואלה הם הקרובים יותר אל מין האדם בצורתם החיצונית והפנימית, ולהם יחשבו אותם הנמצאים באזיה בשמותם אוראנג וגיבבון, ואותם הנמצאים באפריקה בשמותם גורילא ושימפאנזע.

היוצא מכ״ז הוא, כי חכמת הנתוח מראה לנו בברור גמור, כי בנין גוף האדם דומה ממש אל בנין קוף הקופים, המכונים קופי־אדם, עש״ז: בשניהם אותן מאתים העצמות הסדורות ומרכבות במדה שוה בפנים הגוף, בשניהם אותם שלש מאות השרירים, המניעים תנועות הגוף, בשניהם אותן השערות המכסות את עור בשרם, בשניהם מרכיבים אותם התאים (צעללען) את הבנין הנפלא של המוח, בשניהם מאותו

הלב בארבעת חדריו נובע הדם בתקופת מרוצתו בתוך הגוף. בשניהם אותן שתים ושלשים שנים מרכיבות את פיהם כנ"ל, בשניהם אותם האבעבועות בשמותיהם המעכלים את המזון בגוף. ובשניהם אותם אברי הולדה, להוליד בצלמם כדמותם.

אמת שנמצא הבדלים קטנים בין בני אדם ובין קופי־אדם בגודל ובצורה של רוב האברים בשניהם, אבל הבדלים כאלה וכאלה נמצא בין בני אדם השונים לפי הגזע שלהם, וגם בין אנשים מאותו הגזע בעצמו, אם נדקדק היטב בהשואתם זה לזה, כי בכלל לא נמצא שני אנשים דומים זה לזה בדיוק גמור בקלסתר פניהם, בחוטמם, באזניהם, בעיניהם וכו'. כידוע לכל, ונמצא לרוב גם פני אחים ואחיות שונים אלה מאלה, עד שקשה לנו להאמין, כי מבטן אם אחת יצאו.

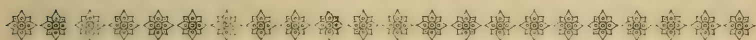
ב. כח החיים באדם.

סבת החיים ביצורים (Physiologie) בעלי אברים העירה את חכמי הטבע, כאשר נלאו למצוא אותה בטבע הגופות, לשער, כי כח החיים באדם ובבהמה (Vitalismus) מקצתו יסודו בחקים טבעיים וחימיים, ומקצתו יסודו בכח חיוני (Vis vitalis) הבלתי תלוי בחקים טבעיים. ונתהוה מזה מין שניות (Dualismus) גם בפיזיולוגיה, כעין תולדה מהשניות הכללית של גוף ונפש. אשר הניחו בטיב האדם באשר הוא אדם.

אמנם בימינו מצאו הכמי הטבע בהשוותם את גוף האדם אל גוף בע"ח ועוד אל הצמחים, שגם הם בעלי אברים וחיים בתנועתם המסוגלת להם, כי מקור הכח החיוני בכלם הוא ביצה קטנה או אבעבוע זעיר הנ"ל (צעללע), וכקטנו כן גבורתו להכיל בקרבו כל כח החיים, אשר יחלק להתאים הזעירים הנולדים ממנו, ושמהם מורכב כל בעל האברים. בדרך זה נתבררה לנו גם פה אחדות הטבע, אחרי אשר נוכחנו לדעת, כי כל תנועות החיים באדם הולכות לרגלי אותם החקים של הטבע (Physik et Chemie) כמו הכח החיוני בבע"ח אחרים.

מחזות כח החיים באדם דומים הרבה אל מראות כח החיים בבע"ח היונקים, אשר בסוגם יתחשב האדם כנ"ל. מרוין הדם ושאיפת רוח האויר שוים באדם וביונקים עקב הבנין השלם של הלב והריאה בשניהם. התהוות החלב בדדים ואופן יניקת הילדים שוה בשניהם, שמזה נולדה האהבה העזה של האם אל ילדיה, אשר בהפרזה יתרה באֵם הקופים היתה למשל ולשנינה.

אמנם כן הוא, דרכי החיים הטבעיים של האדם דומים ביחוד ובפרטיהם אל דרכי החיים הטבעיים של הקופים: הכל יודעים איך רגילות־החיים, התנועות והרגשות, החושים ורוחניות הנפש וגדול עולליהם של הקופים דומים ומתקרבים ברב או במעט אל אותן האיכיות של האדם. אולם הפיזיולוגיה המדעית מבררת לנו השתוות כזאת גם בדברים, שאינם ידועים כ"כ, ביחוד פעולות הלב וזקיקת זווג זו"נ, ובמינים רבים מהקופים זיבת דם נדה מרחם הנקבות, שהגיעו לפרקן, גם נזילת החלב מדדי השדים והיניקה דומה ממש אל אותן של הנשים באדם. ביחוד ראוי להעיר על הברת לשון הקופים בבחינה פיזיולוגית, הנראה כעין התחלת הכשרון בלשון המבטאים של האדם. בין מיני קופי־אדם החיים עד היום הזה נמצא מין הודי, שיש לו כשרון הנגון, הוא המכונה Hilobates syndactylus המנגן אָקטאף שלם בחצאי קולות בהירים ומצלצלים. ואין שום ספק להוקרי טיב הלשון, כי לשוננו המושכלת במעלת השתלמותה התפתחה מעט מעט במדרגות שונות מלשון ההברות בלתי שלמה של הקופים.

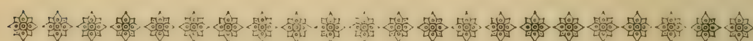
ג. דרכי הלדת האדם.

באופן הלדת פרי הבטן בבעה"י (Ontogenie) עסקו כבר קדמונינו והרחיבו החקירה הזאת גם על העבור באפרוח הביצה בעוף ופגי הסמדר בעין עושה פרי למינהו, אבל שגו בהנחתם, כי בביצת הבעה"י, כמו בזרע הצמחים, נמצא כבר כל גוף הילד לכל אבריו באיכות דקה מן הדקה, אשר יגדלו ויתמודדו בהתפתחות (Evolution) ימי העבור. מן ההנחה הבלתי־נכונה הזו יצאה הנחה מופרזת אחרת, כי גם בביצת העבור (Embrio) נמצא כבר זרע כל הדורות העתידים להולד, והפיזיולוגי הנודע האלר השב ומצא, כי לפני

ששת אלפים שנים, ביום הששי במעשה בראשית, יצר האלהים זרע מאתים אלפי מיליונים בני אדם והניחם בכים הביצים, אשר ברחם חוה, אם כל חי. גם הפילוסוף הגדול לייבניץ הסכים לזה בשטת ה„מונאדן" שלו, באשר לפי"ז התאחדו גוף ונפש כאחד, ויורה כי נשמות כל בני האדם נמצאות בנשמות אבותיהם עד אדם הראשון מימי בראשית בקומתן ובצביונן.

כל ההנחות האלה בטלו במשך המאה שעברה, כי מצאו חכמי הטבע, כי העבור לא יולד בפעם אחת, כי אם בהתהוות אבריו זא"ז במשך הזמן הראוי (Epigenesis) בהרכבת האבעבועות או הביצים הזעירות, הן התאים (צעללען) הנ"ל בבע"ח היונקים ובמין האנושי בלי שום הבדל.

הרגע היותר יקר בחיי האדם ובעה"י הדומים לו הוא נקודת הזמן, שבה מתחלת הויתו הפרטית, הרגע שבו מתאחדים התאים של הוריו איש ואשתו בשעת הזווג והיו לתא אחד, ברגע שנתעברה האשה, המאחד איכיות ההורים לנהלת העבור. התא החדש הזה, ראשית העבור, הוא אבי התאים, אשר יפרדו ממנו והיו לאישי הפרטי בבע"ח ובאדם. היוצא מכ"ז, כי האדם, כמו שאר בע"ח הדומים אליו, מקבל כל איכותיו הגשמיות והרוחניות בירושה מאת הוריו, אביו ואמו. וכי האדם הנולד באופן כזה אי אפשר לו להאמין, כי יהיה לנצח, כי אם לעמת שבא כן ילך, ואך בדרך צדקה ילך ועם האלהים יתהלך לטוב לו כל ימי חייו.

ד. תולדות המין האנושי.

יקרה ונכבדה החקירה בתולדות המינים (Species) בהיצורים בעלי אברים, בע"ח וצמחים (Phylogenie), אבל קשה הוא לבא עד תכונתה יותר מהחקירה הקדמת על העבור, כי בזה האחרון נוכל להביט בכל תקופותיו ולהשגיח על כל השנוים שבו במשך התפתחותו. אולם בחקירה הנוכחית על תולדות המינים במשך אלפי אלפים שנים אין אנחנו שופטים על פי ראיה, כי אם על פי שמיעה ובהינה ודרישה בקורות ימות עולם ושנות דור ודור, ובמלחמה עצומה

נגד האגדות בדתות ובאמונות, המספרות הכל בדרך פלאות ולא בדרך הטבע המובן לכל בעל הגיון ההולך ישר ותמים בתבונות שכלו. על כן נתאחרה החקירה בתולדה הטבעית של המינים עד סוף המאה שעברה, וסוף סוף נצחה את המסורה העתיקה בשיחות העמים הקדמונים. השאלה הכללית בחקירה הזאת היא: איככה נולדו ונתהוו המינים הפרטיים של היצורים בעלי אברים, הבעח"י והצמחים?

עד תחלת המאה שעברה היו כל נסיונות החוקרים להשיב על השאלה הזאת שקועים וטבועים בסבך המסורות העתיקות באגדות הקדמונים. יגיעת אחדים בין חוקרים גדולים להתנגד אל המסורות ההן נשארה מעל. השיחות ההן על הבריאה והיצירה התאחדו בקרב עמי הקולטורה עם הדת והאמונה. בארצות הנוצרים החזיקו בספורי היצירה אשר בספר בראשית ולא הרפו מהם כחוט השערה, ועוד החוקר הטבעי המפרסם Linné בספרו הגדול על כל יצורי הטבע תמך יתדותיו על ספר בראשית התורה. בספר הזה צרף מינים (Species) רבים תחת סוג (Genus) אחד. ד"מ בסוג כלב צרף את המינים כלבי־בית, שועלים, זאבים וכו'. השטה הזאת נתקבלה בלמודי טבע הבעח"י והצמחים. אבל כאמור בנה את כל שטתו על יצירת ספר בראשית, ועל השאלה הגדולה מה המה המינים? השיב, כי נמצאים מינים שונים כמו שנבראו בששת ימי בראשית מאת האלהים. החכם הטבעי הזה הכיר רק את המינים הנמצאים עתה בעולם הבעח"י והצמחים, ולא ידע מאומה מכל המינים על פני האדמה, אשר מתו לשחת ונכחדו מן הארץ במשך כל התמורות על כדור ארצנו.

אמנם בראשית המאה שעברה התודעו בעח"י הקבורים במעבה האדמה (Fossilien) אל החכם הטבעי הצרפתי Cuvier, אשר הוכיח לדעת, כי במשך התמורות השונות ההן על כדור ארצנו התהוו ונפסדו יצורים בעלי איברים שונים זא"ז, אשר נבראו במיניהם הפרטיים מחדש אחרי אשר נכחדו ראשוניהם מן הארץ.

אז התעורר החושב הגדול המשורר האשכנזי Goethe לחוות דעתו על השתלשלות יצורי איברים זא"ז (Transformation), אבל לא נגע עוד בשאלת

המינים בכלל, עד שבא החכם הצרפתי Lamarck לברר בספריו את יסודי שטת ההישתלשלות (Descendenz) והתפתחות המינים אלה מאלה, ויברר כי חלוקת המינים איננה בטבע, כי אם במוחנו, ובאמת השתלשלו המינים אלה מאלה בשנויהם לפי ירושת אבות והנוך גדולם במאכלם וכלכלתם, ושרש גזעם היו יצורים פשוטים, אשר נתהוו מבראשית (Urzeugung), וכי גם בנין גוף האדם השתלשל והתפתח בד"ז ממשפחות בעח"י היונקים והקופים.

אבל הדעות וההשערות האלה לא נתקבלו בסוד חכמים ונבונים בימים ההם, וכחמשים שנה החזיקו עוד במסורת הנושנות ע"ד המינים בצמחים ובבעח"י, עד אשר בא החוקר האנגלי Darwin לחזק את יסודות Lamarck באופן חדש, בהתהוות מיני בעח"י וצמחים ע"י הנוך טבעי (Selection) בנצחון הסוגים השלמים והבריאים על החלשים והעטופים במלחמת היקום (Kampf des Daseins), החלשים נכחדו מן הארץ, והבריאים בשנוי למעליותא נתקיימו בפנים חדשות, וככה השתלשלו והתפתחו המינים אלה מאלה, עד המין הנבחר והמסוגל למעלה עליונה, הוא המין האנושי, אשר יצא בדרך זה מחלצי בעלי שדרה והיונקים היותר שלמים והיותר דומים אליו, הם הקופים.

את ההחים של השלשלת הארוכה הזאת או הענפים של הגזע הארוך הזה מצאו חוקרי תמורות הארץ במעבה האדמה (Geologie) ברבבות בע"ח שונים ומשונים, אשר נהפכו לאבנים (Petrifaten) ונכחדו מארץ החיים דור אחר דור, שהלכו לטמיון במשך אלפי אלפים שנים, מן בעה"ח הפשוט, כמו רמה ותולעה, עד היותר מורכב באבריו המתקרבים בשלמותם אל השנהב והקוף והאדם, ובענף האחרון, שנכחד מן העולם, מצאו בעח"י הדומים אל הקוף האנושי. המציאות האלה נקבצו ונאספו מאת בעלי החקירה הזאת בשמה Paläontologie, עד שלפי דעתם אין להטיל עוד שום ספק באמתתה, ובזאת יאמרו: נמצא הפתרון אל הידות האדם בבחינת גופו.

פרק שני.

תורת הנפש (Psychologie).

א. מהות הנפש.

האבר בגוף האדם, שהוא מקור הכח הנפשי, הוא המוח. המון חכמינו מאמינים, כי הגוף והנפש באדם הם שני עצמים שונים, אשר כל אחד מהם יכול להיות בפ"ע, ואין האחד תלוי בשני, כי הגוף הוא נמצא חומרי מורכב לפי חקי החימיה מיסודות (Plasmen) היוניים, וסופו למות, אולם הנפש האצולה ממרומים היא נמצא רוחני נצחי, אשר אופן פעולתו הידה סתומה והתומה לנו, כי מקורה בעולם רוחני, אשר לא נרגישהו בחושינו הגשמיים. הדעה או האמונה בשניות הזאת, בעולם רוהני ובעולם גשמי, שני עולמות זה לעומת זה, האחד הוא העליון, מושב הנפשות, הרוחות והנשמות, והשני הוא התחתון, מושב הגויות והגופים הגשמיים, היא פרי דמיון פיוטי, שאינו מתאים במציאות עם חקי העצם, ותוצאותיו: האמונה בהשארת הנפש ובבחירה החפשית. אולם הבחינה הטבעית תמצא, כי חיי הנפש תלוים ועומדים גם הם כמו שאר הנמצאות בשריש גשמי, הוא יסוד לובן הביצה עם ההומר הגהלי, אשר מצאו חכמי החימיה בכל האברים החיוניים בבעח"י השלמים, כי הנסיון הטבעי, שאליו בלבד אנהנו נשמעים, לא מצא מעולם כחות, שאינם תלוים ביסודות ההומר, ולא ידע מאומה מעולם רוהני, העומד מחוץ להטבע או מרום מהטבע. זאת היא שטת האחדות, המתנגדת אל שטת השניות.

ב. המושג בתורת הנפש.

רבים ושונים הם המושגים או החידות בחכמת הנפש, אשר הגו והורו פילוסופים וטבעיים מדור דור: מה היא הנפש (Seele)? מה מהותה לעמת הרוח (Geist)? מה היא הידיעה הפנימית בהכרת האדם את העולם החיצוני? מה היא הרגשה? מה היא הנטיה הטבעית (Instinkt), הבחירה החפשית? מה הוא ציור ודמיון (Vorstellung)? מה בין שכל (Verstand) ובין בינה (Vernunft)? ומה הוא מה שאנחנו קוראים לו „Gemüth"? באיזה ערך נצב הגוף לעמת הכחות הנפשיים האלה? התשובות על שאלות כאלה וכאלה בפתרון החידות הסתומות שונות הן מאד, לא בלבד בדעות ובאמונות חכמים שונים, כ"א גם בחקירות איזה בעל שטה פרטית בעצמו משתנה פתרון החידה בדרך הלוכה מענין לענין, וההתהפכות הזו (Metamorphose) הסבה בחכמת הנפש סכסוך וערבוביה הרבה יותר מאשר בשאר ידיעות והקירות, דוגמאות מהתהפכיות כאלה נמצא בהלך־נפש הכמינו היותר מפרסמים בדורות שעברו וגם בזמננו: הפילוסוף המבקר עמנואל קאנט הורה בשחרותו, כי לשלשת עמודי הנסתר: האלוה והחופש והנצחיות אין בסיס נכון בגבול התבונה העיונית, ובזקנותו מצא, כי על שלשת העמודים ההם נשענת התבונה המעשית, הא שניות מבהילה באותו החוקר בעצמו. בימינו ראינו את החוקר הנודע Virchow בשחרותו מחזיק בשטת האחדות בין הגוף ובין הנפש ומתנגד אל כל מיני שניות באדם ובעולם; אבל בזקנותו ביש את ילדותו ונטש את האחדות ושב אל השניות כמאמין תמים ונקי. כבעל תשובה זה היה גם חברו החכם הנודע Dubois-Reymond, שהיה גם הוא בראשיתו בעל אחדות ואחרי כן נהפך למאמין בשניות!

ג. נפש היה.

ההתדמות המפליאה שבין הנפש האנושית ובין הנפש הבהמית (הקדמונים מזכירים עם הנפש המשכלת שבאדם גם הנפש הבהמית שבו

ופלוטארך בקש להוכיח, שגם נפש משכלת שוכנת בבע״ח) בבע״ה מודעת לכל. רוב העמים הקדמונים ומקצת האחרונים אינם מוצאים ביניהן הבדל גדול (בספר בראשית נמצא שם „נפש חיה" לאדם ולבהמה), כרמוז כ״ז במשלי שועלים ושאר בעה״י ובאגדות קדמוניות ובחיות הקודש במעשי מרכבה אצל יחזקאל, זכריה ודניאל, ובאמונות גלגולי נשמות. גם רוב הפילוסופים הקדמונים (ההכם הנוצרי כריזוסטומס כתב, כי תלמידי מני הפרסי האמינו, שגם נפש הבעה״י אצולה ממרומים) לא הבדילו בין נשמת האדם ובין נפש חיה למינה, כי אם בבחינת הכמות, ולא בבחינת האיכות, ואף אפלטון, שהיה הראשון בהמצאת השניות באדם המורכב מגוף ונפש, הודה בשטת גלגולים: איך אותה הנפש (או Idee) בעצמה מתגלגלת בגופות בעה״י ובני אדם („מי יודע, אמר הקהלת, רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ"). אך בדתות הדורות שאחריהם הגבילו הבדל גדול בין נשמת האדם, שהיא נצחית, ובין נפש חיה, שתמות במות גופה, והוסד ההבדל הזה בעדת הפילוסופים בשטת השניות ע״י דיקארט שהחליט, כי רק לאדם נפש מרגשת ובחירה חפשית, ובעה״י הם כמו מכונות אופנים, המתנועעים בלי רצון ובלי הרגשה, אכן בימינו האחרונים שמו הכמי הנפש עינם ולבם גם על נפשות בעה״י ואיכותן בבחינת הלשון וההושים ופעולות מוח קדקדם לרגלי מציאות דארווין, גם בהתפתחות נפש האדם בדרך הנוך הילדים מתעסקים הרבה הכמי הנפש בדרותינו, ומצאו באסמכתא על שטת דארווין, כי הרבה איכיות בנפש הילד באות לו בירושה מאבותיו, ויתרן מתפתחות בו בדרך הנוכי ע״י מוריו, והאיכיות האלה בהשתלמותן במלחמת היקום מתנחלות גם הן אל הדרות הבאים במדרגת השלמות, שהגיעו אליה, ההשתלשלות הזאת נמצאת בכל בעלי אברים בצמחים ובבעה״י לפי ערך מצבם בארץ החיים, ובזה נוסדה שטת האחדות גם בבחינת נפש כל חי, ביחוד הורה אותנו בבחינה הזאת החכם Romanes בספריו האחרונים ויחליט, שאין בין הפעולות הנפשיות שבאדם ובין אותן שבבעה״י הבדל באיכותן, כי אם בכמותן, רק במדרגתן ולא במינן.

ד. מדרגות הנפש בפעולותיה.

הפעולות הנפשיות במוחין דקטנות ובמוחין דגדלות יסודתן בהרכבות חימיות של יצורי הגוף למיניהם, והיה ראשיתן מצער ביצורים בשפל המדרגה, ואחריתן ישגא מאד בשלמות הנפש האנושית. כל יצורי החיים מרגישים את תנועות העולם שמחוין להם, ומקבלים מהם שנוים בפנימיותם. אור והום, כח הכבד והחשמל, יחודים חימיים ודרכי הלוכם הם סבה מעוררת (Reize) בהם הרגשות ושנוים בהרכבתם בחמש המדרגות האלה: א) בשפל מדרגת היצורים הם מרגישים בכח הכללי (Psychoplasma) של המרם את המעורר מבחוין לסבב בהם שנוים; ב) במדרגה השניה מתחילים להתפתח על שטח הגוף חושים פשוטים בדמות שערות וכתמים, שחם ראשית חושי המשוש והעינים בהרבה בעח״י שפלי הערך; ג) במדרגה השלישית התפתחו מהתחלות הפשוטות האלה חושים באברים נבדלים: חושים חימיים של הריה והטעם, אברים טבעיים של חושי המשוש והחום והשמע והראות, ע״י דרכי גדולם וירושתם מהוריהם מעט מעט; ד) במדרגה הרביעית תתראה התרכזות (Centralisation) של שטת העצבים (נערוועז) וההרגשה הישרה, ובהתרועעות (Association) רגשים נבדלים, שמקודם מתהווים ציורים (Vorstellungen), שבראשיתם אין מהם ידיעה ברורה (Bewusstsein) לנושאיהם. ה) במדרגה החמישית מתפתחת במרכז שטת העצבים הפעולה הנפשית היתר נעלה, היינו ההרגשה המודעת אל נושאה. על המדרגה הזאת עומד האדם, ובמקצת גם בעח״י השלמים בסוג בעלי שדרה. במדרגה הזאה מתהוים בתאי המוח ציורים (Vorstellungen) בידיעה ברורה, ואז מסוגלים בעח״י האלה אל הפעולות הנפשיות היותר נעלות, שאנחנו קוראים להן מחשבות ועשתונות, גם שכל ובינה, פעולות נפשיות, אשר נמצא במדה זעירה ומצומצמת גם בבעח״י שונים למיניהם לפי מסת התפתחותם והשתלמותם.

יליד הציורים במוח כל חי הוא כח הזכרון, אשר יחיה את הציורים ויוציאם מן הכח אל הפועל. בבעח״י השפלים נמצא הזכרון בלי ידיעה ברורה (Unbewusst), אך גם בבעח״י השלמים ואף באדם רבים הם הרעיונות בלי

ידיעה מרעיונות עם ידיעה, כמו שנראה באלפי מעשים, שאנחנו פועלים יום יום מפני הרגילות בלי מחשבת ידיעה, בהליכה, בדבור, בכתיבה, באכילה וכו׳ הדומה אל מעשה מכונת אופנים, שהיה בראשיתו רק סגולת בעלי החיים השפלים.

גם התאהדות הציורים זה בזה כעין קשר החים בשלשלת, שאנחנו קוראים לה Ideen-Association, עוברת גם היא במדרגות שונות. גם היא בראשיתה בלי ידיעה בהירה, היינו „אינסטינקט" בבעה"י שפלים, ועולה ומישתלמת בבעה"י שלמים לידיעה בהירה, עד היותה באדם במדרגת „תבונה" יתרה, היותר שלמה בהתחבר עמה הכח השופט (Kritik). בחלום, שחסר בו הכח השופט, משתלשלים ומתחברים הציורים באופן מעורב ונבוך, אך גם בדמיונות הפייטנות, אשר בהזדווגות ציורים קדומים יולידו בצלמם כדמותם ציורים חדשים, המה לרוב בסדר המתנגד אל המציאות בטבע, ומתראים לאור בינה קרה כחסרי כל תבונה. ביחוד שייכים לזה תמונות הדתות והאמונות ורוחניות הנסתרות והזיונות המתפלספים בשטת השניות, אשר רגילים הבריות להשוב אותם לקנינים היותר נעלים של בני האדם.

בבחינת הנטיה הטבעית, שהזכרנו למעלה בשם „אינסטינקט", יש להעיר, כי הפסיכולוגיה הנושנת, אשר דבקיה רבים עד היום הזה, חשבה את חיי הנפש של האדם ושל הבהמה שונים ומשונים זמ"ז, באמרם כי באדם היא תבונה ובבעה"י היא אינסטינקט, והאמינו כי בימי בראשית היצירה נטע הבורא בכל מין נפיש היה נטיה נפשית בלי ידיעה בהירה, והנטיה הזאת עומדת לעד ולא תשתנה לעולם, עד שבאו לאמרק ודארווין בשטת ההשתלשלות וההתפתחות שלהם, ויניחו ליסוד מוסד את הדעות האלה: א) „אינסטינקטים" של המינים בבעה"י שונים המה בקרב האישים שבהם זמ"ז, ומשתנים באותו האיש לרגלי החנוך והכלכלה, כמו תמונותיהם הגופניות. ב) השנוים האלה מתנהלים במקצתם בירושה אל הדורות הבאים ונטבעים בהם. ג) אופן הגדול והחנוך (Selection) יהיה טבעי או מלאכותי, מקבל בין הפעולות הנפשיות, שהתנחלו מדור אל דור, רק את הנבחרות, ומרחיק את הגרועות. ד) התמורה הזאת בחיי הנפש

יוצרת במשך הדורות אינסטינקטים חדשים, כמו שמביא בבחינה גופנית לידי יצירת מינים חדשים. השטה הזאת נתקבלה עתה מרוב חוקרי טיב החיים (Biologie), ובכלל ידענו, כי נמצאים אינסטינקטים בכל יצורים בעלי אברים, בצמחים, בבעח״י ובאדם, אבל באדם ידחו אחורנית לפי מסת התבונה, המתפתחת בו וממלאה את מקומם.

בין רבבות התמונות של האינסטינקטים יש להבדיל בכלל שתי מדרגות. למדרגה הראשונה יחשבו כל הנטיות הפשוטות הנטועות בכח הנפשי מראשית חיי האברים בלי ידיעה ברורה, ובראשן הנטיה להתקיים בעולם (ע״י מחסה הדירה ומאכל) ולקיים את המין (ע״י הולדה וכלכלת הילדים). שני האינסטינקטים הראשיים האלה: רעב ואהבה, התהוו בראשיתם בכל היצורים בלי ידיעה בהירה ובלי עזר השכל או התבונה, ובבעח״י השלמים ובאדם היו אח״כ נושאי ידיעה מתבוננת. ונהפוך הוא באינסטינקטים של המדרגה השנית: המה התהוו בראשיתם ע״י חנוך וגדול לפי הקי השכל וההגיון בידיעת התכלית, ומעט מעט היו לרגילות ולטבע שני בפעולתם בלי ידיעה והתנהלו לדורות הבאים כאלו היו טבעיים מבטן ומלידה. החשבון והדעת, אשר התאחדו עמהם בראשיתם, אבדו ונמחו בדורות האחרונים כאשר נפסק מעט קלוה הירושה, ופעולות בלי ידיעה המובילות לתכלית אצל בעח״י שלמים (כמו כשרונות מלאכותיים לטוות ולארוג ולבנות, הנמצאים בדבורים, בשממית ואחרים) מתראים עתה כמו אינסטינקטים מבטן ומלידה, בדרך זה התבאר התהוות ההכרה (a priori) באדם, שהיתה בראשיתה אצל אבותיו התפתחות הנסיון (a posteriori).

גם התבונה (Vernunft) השתלמה והתפתחה בהדרגה. בחקירות קדמונינו בחכמת הנפש, אשר לא ידעו ולא הכירו פעולות נפש היה בבעה״י ורק באדם מצאו נשמה אמתית, יחסו אליו לבדו את הכשרון היותר נעלה, היא התבונה והידיעה (Bewusstsein). גם השגיאה הזאת (הנמצאת בהרבה ספרי מדע עד היום הזה) בטלה בזמננו ע״י חכמת הנפש, המשוה באדם ובבהמה. לבעח״י בעלי שדרה השלמים (ביחוד היונקים הקרובים לטבע האדם) יש מתת התבונה (בערך כמותי) כמו לאדם בעצמו, ובסדרי בעח״י למיניהם נמצא סולם

מדרגות בהתפתחות התבונה מעט מעט כמו בסדרי בני האדם לגויהם בארצותם. ההבדל בין התבונה של שפינוזה וגאֶטה וקאנט ולאמארק ודארווין ובין אותה של בני אדם הפראים, גדול הרבה מההבדל בין התבונה של הפראים ובין התבונה של בעח״י היונקים השלמים ושל קופי־אדם והכלבים והשנהבים. על ההבדל בין תבונה (Ratio) ובין שכל (Intelluctus) לגבולותיהם, ועל יתר מושגי הפסיכולוגיה, נחלקו גדולי הפילוסופים למפלגותיהם. בכלל יש להחליט, כי הכשרון להורות מושגים רעיוניים במוח מגבל בכח השכל ורחב יותר בכח התבונה לחבר ולאחד הרעיונות (Association), ובסולם הארוך במדרגותיו העולה מבעח״י השפלים אל הנעלים משמש השכל ביותר, והיוצא מכ״ז היא ההכרה, שגם הפעולות הנפשיות באדם ובבהמה נקנות ומתהוות כמו האברים הגופניים ע״י חקי ירושה מאבותיהם, והנוך גדולם וכלכלתם לדורותיהם.

המדרגה היותר נעלה בהתפתחות מושגי השכל והתבונה, המעלים את האדם לעליון על כל הבעח״י, מתאחדת בקשר אדוק עם התעלות הלשון באדם. אולם גם פה נמצא סולם ארוך במדרגות ההתפתחות העולה בלי הרף מישפל המדרגה אל העליונה היותר נעלה. כמו התבונה, כן הלשון איננה סגולת האדם לבדו, כי הלשון במובנה הרחב היא מותר כל הבעח״י השלמים המדיניים („שיחות חיות ועופות“ אצל הקדמונים), היינו בעלי שדרה החיים בחברה ובעדרים, שלהם מכרחת הלשון להבין איש מחשבות רעהו, ולשון כזאת היא רק בנגיעה או בסימנים או ע״י הברות פשוטות המציינות רצון הבעח״י ורגשותיו לרצון ולכעס, לאהבה ולשנאה ועוד מושגים ידועים להם, גם נגינות העופות בעלי זמר וקופי־אדם (Hylobates) מיוחסות על לשון הברה (Lautsprache), וכן נביחת הכלבים וצהלת הסוסים וקולות בעח״י אחרים, אכן רק באדם לבדו התפתחה לשון האותיות והמלות, המכשירה את תבונתו לפעולות נעלות. חקירת הלשון המשוה הראתה לדעת איך הלשונות, שהתפתחו באופן היותר נעלה של עמים שונים, השתלמו לאט מלשונות קדומות ופשוטות מעט מעט, ביחוד ברר החכם Schleicher, כי התפתחות הלשונות

במשך הזמנים היתה לפי הקי ההתהוות כמו הפעולות הפיזיולוגיות האחרות, ובא אחריו החכם Romanes ויוסיף להוכיח, שגם לשון האדם בכלל נבדלת מלשון הבעה״י השלמים רק לפי ערך מדרגת ההתפתחות בהשתלמותה, ולא במהותה העקרית.

החקירה על הפעולות הנפשיות, שאנחנו קוראים להן „התפעליות״ (Affecte), יקרה בחכמת הנפש העיונית והמעשית. בהן נראה את הקשר הישר של פעולות המוח עם יתר הפעולות הגופניות, היינו הפיזיולוגיות, כמו דופק הלב ומעשה החושים ותנועות העצבים, ונתבונן לדעת איך שגו בעלי השטה הפילוסופית, החפצה לעשות מחיצה מבדלת בין הפסיכולוגיה ובין הפיזיולוגיה. כל אותות ההתפעליות הרבים והעצומים בחיי האדם נמצא גם בבעה״י השלמים (ביחוד בקופי־אדם ובכלבים). בכל שנויי התפתחותם נוכל לכללם בשתי הפעולות היסודיות של הנפש, היינו הרגשה ותנועה. בגבול ההרגשה במובנו הרחב נופל רגש בחור ומאום (Lust und Unlust), ולעומתו בגבול התנועה הרגשות אהבה ושנאה, וההפך או ההשתדלות להשיג את הנבהר ולהרחיק את הנמאס, לקרב ולרחק, הוא המקור הראשי של הרצון, שהוא היסוד הנפשי היקר שבאדם באשר הוא אדם. ההתפעליות המלוות את האדם בכל דרכיו הנן רק התרחבות שתי הפעולות ההן. גם בהתפעליות משתתף האדם עם הבעה״י. אף ביצורים בעלי אברים השפלים נמצא ההרגשות היסודיות ההן של בחור בטוב ומאום ברע, בנטיתם אל אור או אפל, אל חום או קור, ובמצבם לעמת חיוב ושלילה (Positiv und Negativ) של כח החשמל. אולם במדרגה היותר נעלה של חיי הנפש נמצא באדם המתואר רגשים דקים ושונים של בחירה ומאום, אהבה ושנאה, שהם האופנים, אשר עליהם תסוב הקולטורה, ובצלם תתלונן השירה ברבבות חזיונותיה, וכבר ברר שפינוזה בדבריו המפלאים על התנועות הנפשיות, שגם ההתפעליות מתנהלות לפי החקים הטבעיים.

גם כח הרצון, אחת ההידות הכמוסות באדם, התפתח בהדרגה, בדעות שונות נפלגו חוקרי הפסיכולוגיה על אדות מהות הרצון: לדעת שופנ־

הויער: הרצון במובן רחב הוא משיג (Attribut) התכל בעצמותה בהתנגדות אל משינה בציוריה („Die Welt als Wille u. Vorstellung“) ולדעת אחרים: הרצון במובן מצומצם הוא רק משיג האדם, שכן לדעת קארטיזיוס אין רצון כלל בבעח״י, שהם רק כאופני מכונה. בשמוש הרגיל בלשון: הרצון היא תנועה חפשית גם ברוב בעח״י, והיא פעולה נפשית. אולם כאשר נשקיף על מהות הרצון לפי חקי הפסיכולוגיה המשוה, נמצא כי הרצון כמו ההרגשה הוא כה כללי של היסוד החיוני (Psychoplasma) הנ״ל. התנועות המכוניות כמו התנועות הרצוניות, ישנמצא כבר בבריות בעלי תא אחד, הן קשורות עם מושג החיים, וגם בצמחים ובבעח״י היותר שפלים נראה השתדלותם או חפצם (Tropismen) כיוצא מהשתדלות או חפץ כל התאים היחידים בהתאחדותם, ורק בהתפתח יצור המחשבי בעל שלשת תאים, שבקרבם התא הנפשי, נכיר בה אבר יסודי בפ״ע של הרצון, אבל הרצון נשאר בבעח״י השפלים לרוב בלי ידיעה בהירה, ורק בהתפתח הידיעה בבעח״י שלמים, שהיא השקפה סוביקטיווית על התנועה הפנימית האביקטיווית שבתוך התאים הנפשיים, יעלה הרצון אל המדרגה העליונה השוה באיכותה אל הרצון שבאדם, שרגילים הבריות בשמוש לשונם ליחס לו את החופש. בתנועה ההפשית הזאת מתפתחים ומתחזקים העצבים וההושים ועמהם גם אברי המחשבה של המוח.

חופש הרצון או הבחירה ברצון האדם היא החידה המסולאה, אשר נלאו לפתרה בסוד חכמים ונבונים יותר משאר חידות העולם, וזה מפני שלשאלה הזו מלבד הקירתה העיונית יש מקום רחב בפילוסופיה המעשית, כמו המוסר והחנוך ומשפטי בית דין וכו׳. החכם Reymond, אשר החידה הזאת היתה לו השביעית בשבע חידות העולם אשר מנה, אמר בצדק, שהיא חידה, אשר ידה בכל ויד כל בה, נוגעת בכל איש ונראת כמובנת לכל, מתאהדת בקשר אדוק עם התנאים היסודיים בחברה האנושית, הודרת במעמקי אמונה ודת, שע״כ גדול חלקה בתולדות הקולטורה וההשכלה, ובאופן פתרונה נכיר היטב את מדרגות ההתפתחות בשכל הפועל ברוה

האדם. על כן הציב קאנט את האמונה בבחירה ההפשית אצל האמונה בהשארת הנפש ובאלהים. שלש השאלות הגדולות האלה היו לו שלשת העמודים של התבונה המעשית (Praktische Vernunft), אחרי אשר ברר מקודם, כי בהגיוני התבונה העיונית (Reine Vernunft) אין לברר אמתתם. הפלא היותר גדול במחלוקת הגדולה והסבוכה בפתרון השאלה הזאת הוא, כי בבחינה עיונית כחשו בה לא לבד חוקרים ברוה בקרת עזה, כ"א גם מתנגדיהם מן הקצה אל הקצה, ובכל זאת מחזיקים בה רוב בני אדם כדבר המובן מאליו עד היום הזה, מורים מפורסמים באמונות הדתות. כמו אויגוסטין וקאלווין, הניאו אותה בברור, כמו ראשי שיטות המאטריאליסם: הולבאך וביכנר. החוקרים האלהיים הניאו את הבחירה, מפני שאי אפשר לה להתאחד עם הידיעה, שיש להאלהים מקדם קדמתה על כל מעללי האנוש ותהבולותיו, ואם יש בחירה לאדם לעשות „כרצון איש ואיש", אז אין אל שדי ויודע הכל. במובן הזה היה גם לייבניין מודה בידיעה ומכחיש בבחירה (Determinist). הכמים טבעיים במחקרם בשטת האחדות במאה שלפני אותה שעברה, ובראשם Laplace, הוכיחו באותות ובמופתים, שהכל נקבע מראשית בלי בחירה לאדם, מפני ראותם את כל העולם כמכונה אחת על אפניה. המלחמה בין המחזיקים בבחירה החפשית ובין הכופרים בה נמשכה כשני אלפים שנים, וכהיום הזה נצחו האחרונים את הראשונים. אין הופש ברצון האדם כמו ברצון הבעח"י השלמים, שהאדם משונה מהם רק בכמות ולא באיכות, כאמור. ואם במאה שעברה לחמו כנגד הבחירה ע"י הגיונים פילוסופיים, הביאה לנו המאה האחרונה כלי זין אחרים להלחם בה, כלי נשק הלקוחים מאוצר הפיזיולוגיה המשוה וקורות ההתפתחות. אנחנו יודעים עתה, כי כל פעולה רצונית כמו שאר פעולות נפשיות תלויה ועומדת באופן הרכבת יצורי האישי הרוצה, ובתנאי העולם ההיצוני הסובב אותו. אופן ההפין באדם קבוע מראש בירושת האבות, והרצון לאיזו פעולה נולד לפי ערך המצב והרגע, ולפי התנועות הנפשיות באותה השעה. ידיעת ההתהוות (Ontogenie) מורה אותנו להבין את ההתפתחות

האישית בילד, וידיעת ההשתלמות (Phylogenie) מורה אותנו השתלשלות ההתפתחות של הרצון בקרב דורות הבעח״י השלמים אשר מחלציהם יצאנו.

ה. התהוות הנפש.

בהשתלשלות תמידית מתפתחת הנפש בקרב בני האדם כמו גופם. אמנם אין חקר לפלגות הדעות על המקור הראשי והיסודי של הנפש מבטן ומלידה. באגדות המיתולוגיה נמצא חמש שטות שונות בהתהוות הנפש: א) גלגול הנפשות: הנפש או הנשמה חיה מקודם באיזה גוף חי אחר, שממנו נתגלגלה בגוף אדם. הכהנים במצרים החליטו, כי נשמת האדם אחרי מות הגוף מתגלגלת בתוך כל מיני הבעח״י, ואחרי שלשה אלפים שנה תשוב אל גוף אדם. ב) נטיעת הנשמות: הנשמה היתה בפ״ע באוצר הנשמות, וחסידה או נשר יקחו אותה משם ויטעו אותה בגוף אדם. ג) בריאת הנשמות: הבורא האלהי יוצר את הנישמות ואוצר אותן פעם באגם נשמות (בהיותה כעין Plankton), פעם בעין נשמות (כעין פרי צמח ממין Phanerogame) והבורא לוקח אותה משם ונוטע אותה בשעת הזיווג בזרע אדם. ד) הנשמות מונחות כבקופסא בזרע האבות עד אדם הראשון מששת ימי בראשית. הפילוסוף לייבניץ החזיק בהנחה הזאת. ה) חלוקת הנשמות (אשר קיימו וקבלו גם קצת חכמי הפיזיולוגיה כמו רודולף וואגנר). בשעת הזיווג מתפרד הלק משתי הנפישות השוכנות בגופות האב והאם, חלק האם רוכב על תא הביצה, והלק האב על חית הזרע המתנועעת, ובהתאחד שני התאים האלה מתחברות שתי הנישמות המלוות אותם, והיו לנשמה חדשה, אישר תחיה לנצח.

הנחות מיתולוגיות כאלה וכאלה ספו תמו מן בלהות ופנו מקום אל החקירה הטבעית, אשר בדור העבר באה למסקנא, כי כל התהוות הנפש שייכת בשטת התאים. ביצת הנקבה וזרע (Spermium) הזכר הם תאים פשוטים וחיים, אישר סך כחותיהם בתנועה ובהרגשה היא נשמת התאים (Zellseele). בזרע הזכר צפים אלפי אלפים גופים זעירים כמו הנקובים Infusorien בטפת

להלוחית. בשעת הזיווג מתקשרים התאים של הזכר והנקבה באהבה ובהמשכה הימית, אחד יצורי זרע הזכר בוקע אל ביצת הנקבה והיו לתא חדש (Cytula). משטה זאת יוצאים חמשת החוקים האלה: א) כל אחד במין האנושי הוא, כמו כל בעה"י שלם אחר, בראשית יקומו תא פשוט. ב) התא הגזעי הזה מתהוה בכל נפש היה על אותו האופן, ע"י זיווג שני תאים, התא הביצי (Ovulum) של הנקבה והתא הזרעי של הזכר. ג) לשני התאים האלה, הזכרי והנקבתי, יש נפש „צעללית" שונה אשה מרעותה, היינו כאו"א משניהם מצטיין בתמונה מיוחדת של הרגשה ותנועה. ד) בשעת ההריון מתאחדים לא לבד גופי שני התאים ההם, כי אם גם „נשמותיהם", היינו הכחות הקשורים בחומר התאים מתאחדים בהתהוות כח חדש בתא הגזעי. ה) ע"כ יירש איש ואיש איכיות גשמיות ורוחניות של האב והאם, כי ע"י ירושה מנחיל גרעין התא הביצי חלק אחד מאיכיות האם וגרעין התא הזרעי חלק אחד מאיכיות האב. ובכן נראה בכל אדם כמו בכל חי את ראשית מציאותו האישית, ובשעת זיווג שני גרעיני התאים הזכרי והנקבתי מתהוה באותו הרגע לא לבד הגוף, כ"א גם הנשמה של התא החדש.

התוצאה ההידתי היותר יקרה מהשטה הזאת היא ירושת איכיות האב והאם אל ילדיהם. הכל יודעים, כי כל ילד יורש מהוריו, אביו ואמו, תכונתם, מזגם, כשרונם וכשרון הושיהם וכח רצונם וחפצם. גם ידוע, כי גם תכונות נפשיות של אבות האבות מתנחלות בירושה לנכדיהם. ולרוב מתאים האדם בתוארים יחידים גשמיים ורוחנים יותר עם אבות אבותיו מאשר עם אבותיו.

משפט הירושה הטבעית והנחלה המוסרית מן האבות אל הבנים הוא מפתח זהב לפתרון כמה חידות העולם. במפתח הזה פתח ד א ר ו י י ן את אוצרו הטוב לפתור לנו ה י ד ו ת מני קדם, כי הירושה הזאת עולה עד דורות ראשונים ומתנחלת עד דורות אחרונים (מה שקורין Atavismus), בין בבנין יצורי הגוף ואבריו בבחינה פ י ז י ו ל ו ג י ת, ובין בתכונות הנפש בבחינה פ ס י כ י ל ו ג י ת. על כן אנחנו מוצאים את אישי בני האדם שונים זה מזה בגופם ובנפשם.

שהסבה לזה היא התמזגות גופנית ונפשית ברבבות אופנים, שבאו אתם בירושה מדורות ראשונים, והמה ינחילום הלאה אל דורות אחרונים.

כשנוי והלוף בין האישים זה מזה, כן עצום ורב השנוי וההלוף באותו האישי, בין במשך חדשי העבור בבטן אמו, ובין במשך שנות חיי האדם, שתכונות הנפשיות שבו, כמו מזגו הגופני, הולכות ומשתנות בחמשת המועדים האלה: א) נפש הילד מיום הולדו עד העת שבה מתעוררת בקרבו ידיעת עצמו והלשון. ב) נפש הנער והנערה עד העת שבה מתעוררת בקרבם רגש ההזדווגות בכח (Pubertät). ג) נפש הבחור והבתולה עד עת ההזדווגות והמשגל בפועל. ד) נפש האיש והאשה בחיי בית אב, באיש עד שנת הששים לחייו, ובאשה עד שנת החמישים, שהיא זמן הפסק נדת דותה (Involution). ה) נפש הזקן והזקנה, שהוא זמן הירידה, ובכן משתלשלת נפש האדם באותן מדרגות ההתפתחות במועדי עליה ועמידה וירידה, כמו בפעולות גופו.

ו. תולדות הנפש (Phylogenie).

חידת העולם היותר יקרה היא החקירה על קורות התהוות נפש האדם ומהותה, בשטת האחדות מתנהלת תולדת נפש האדם לרגלי תולדות גופו, כשם שהרכבת גופו בטבע אבריו היא השתלשלות והתפתחות מבעח״י השלמים, כן התפתחה נפשו מנפש חיה למינה בסוג השלמים, המפתח להקירה הזאת הוא השואה אנאטומית ופיזיולוגית בין נפש היה ובין נפש האדם, שלשלת התפתחות נפש היה מתחלת בבעח״י היותר שפלים ועולה ומגיעה עד מיני הבעח״י השלמים, שבהם כבר התפתה אבר המוח, ומהם מתחלת ביחוד השלשלת הפרטית של נפש היה באדם ובבהמה במדרגות האלה: א) בעח״י בעלי „צעללע״ אחת (Protisten), שלהם נפש „צעללית״. ב) בעלי „תאים״ רבים. ג) מחוסרי שדרה עם מוח פשוט בגלגלתם. ד) בעלי שדרה מחוסרי קדקד עם קנה מוחי בלי מוח. ה) בעלי קדקד עם מוח המתהוה מחמשה אבעבועי מוחים. ו) יונקים עם קרום מוח גדול, שהתפתה. ז) קופי־אדם ובני אדם עם אברי מחשבה, מלבד בעלי־התפתחות, שמדרגתם נסתרת מעינינו.

לתכלית הבנה יותר פרטית של המדרגות האלה נוסיף לבאר אותן במלים אחרות: בעח"י היותר קדמונים היו בעלי „צעללע" אחת, כמו שכל אדם בראשית יקומו האישי בבטן האם אינו אלא „צעללע" אחת, היא „צעללע" הביצית הנ"ל, ולה נפש חיה כנ"ל. בהתפתחות המינים הבאים מתחלקת הצעללע הזאת לצעללים רבים. במדרגה השנית של תולדות הנפש עומדת נשמת ההתאחדות של חלקי „הצעללע הגזעית" (Coenopsyche) בהתפלגה לתאים רבים במיני Protozoa. במדרגה השלישית מתראה הנפש, שקורין נשמת הארג (Gewebe-seele), במין הצמחים (Metaphyten) ובבעח"י היותר שפלים (Metazoen). על אודות נפש הצמחים (Phytopsyche) נחלקו דעות חכמי הטבע עד היום הזה. קדמונינו מצאו את ההבדל הראשי שבין הצמחים ובין בעח"י (שניהם בעלי אברים) בהחליטם, כי לבעה"י יש נפש, משא"כ בצמחים, שאין ליחס להם נפש כלל. אולם עוד בראשית המאה שעברה התבוננו מקצת חוקרים בשווי התעוררות (Reize) ותנועות במיני צמחים יותר שלמים ובמיני בעח"י היותר שפלים, ונטו לדעת, כי בשניהם יש נפש חיה. במשך הימים האחרונים החליטו חוקרים נודעים בהסכמה מחלטת במציאות נפש הצמחים, אכן להחלטה גמורה, שאין בה שום ספק, הגיעו חכמי הטבע החוקרים בשטת ה„צעללים" ע"י הפיזיולוגיה המשוה, ומצאו כי לצמחים רבים, ביחוד לאותם הנקובים Mimosa, יש נפש חיה שפלה, כעין נפשות הבעח"י הצמחיים שקורין Polypen, ומהותה תנועות טבעיות בהתעוררות הנפש הצומחת והגדול, שמקצתם בנגיעה בעלמא מחוץ להם יסגרו עליהם או ישפילו גבעוליהם, כעין הצמח ההוטף זבובים (Dionaea) ודומיהם, שנפשם שוה אל הנפש הבהמית במיני הספוגים (Spongien) ודומיהם.

במדרגות העליונות עומדת נפש העצבים (Neuropsyche) הנמצאת בבעח"י שלמים, היא הנפש הבהמית, אשר כמו לנפש האדם יש לה מכונה נפשית מיוחדת, המורכבת משלשה חלקים ראשיים, היינו אברי החושים, המעוררים ההרגשות השונות, השרירים (Muskeln) הפועלים את התנועות, והעצבים (נער־ווען) המנהלים את ההרגשות והתנועות ע"י אבר מרכזי הוא המוח, קשר

ה„נערווים" באחדות פעולותיהם בכל הגוף, ואמרו שהדבר דומה אל שטת הטלגרף החשמלי: העורקים הם חוטי ברזל המובילים את זרם החשמל, המוח הוא מה שנקרא שם „השכונה המרכזית" (Centralstation), חוטי העורקים במרוצתם מובילים את פקודי הרצון היוצאים ממרכז המוח ישר אל הנקראים „מוסקעלן" ומביאים אותם לתנועה; ולמפרע מובילים חוט הרגש שב„נערווים" את ההרגשות השונות מאברי החושים אל המוח ומגלים לו את הידיעות, שקבלו מן העולם שחוץ להם, וככה מתהוות כל פעולות הנפש הבהמית, ציורים ומחשבות ועשתונות ובראש כלם ההכרה הנקראת במדרגת האדם: הידיעה הבהירה (Bewusstsein).

הצעדים הגדולים, אשר עשו ידיעות הנתוח ויצורי הגופים בבחינת התהוותם והתפתחותם, גלו לנו בימינו גדולות ונצורות על אדות מקורי הפעולות הנפשיות, אשר אין פה המקום למנות אותן בפרוטרוט, ונזכיר פה בקצרה רק את היוצא מהן בבחינת השתלשלות נפש האדם מן נפש חיה במשפחת היונקים, וימי ההשתלשלות וההתפתחות הזאת בקרב הבעח״י ומהם עד האדם הם לכל הפחות ארבעה עשר מיליונים שנים, מזמן התקופה השלישית בישוב העולם הארצי (Trias-Periode) עד היום הזה.

אלה הן התוצאות הכלליות מכל החקירות הנעלות ההן: א) המוח של היונקים נבדל ממוח שאר בעלי שדרה בסגולות רבות, ובראשן בשלמות המוח הגדול והמוח הקטן (מוחין דגדלות ומוחין דקטנות). ב) השלמות המיוחדת בכמות ובאיכות של המוח הגדול בנפש האדם, המכשרת אותו אל פעולות נפשיות נעלות ונשגבות, נמצאת בלעדיו במדה נערכת רק במקצת היונקים היותר מתפתחים בדורות האחרונים של התקופה השלישית, ביחוד בקרב קופי־אדם (Anthropoiden). ג) ההבדלים הנמצאים בין האדם ובין קופי־האדם בבחינת בנין המוח וחיי הנפש, מעטים הם בערך ההבדלים ההם שבין קופי־אדם והפרימאטים השפלים, כמו הקופים הקדמונים וחצאי־קופים. ד) לפי״ז מכרחים אנחנו להחליט את ההדרגה ההיסטורית בהתפתחות ובהשתלמות נפש האדם ע״י שלשלת ארוכה מנפשות היונקים השפלים והשלמים, לפי שטת חקי

ההשתלשלות הכללית (Descendenz-Theorie), כברור מדעי, שאין לפקפק בו כלל.

ז. הידיעה הבהירה (Bewusstsein).

הפעולה הנפשית, שהיא החידה היתר יקרה בכל פעולות הנפש, היא סגולתה להכיר בידיעה פנימית את עצמה ואת העולם הסובב אותה. גדולים הקרי לב, שונים משונים במשך אלפי שנים למקור הכח הנפשי הפלאי הזה, והוא היה ביהוד הסבה לאמונת העלמות והיים נצחים של הנשמה בקומתה ובצביונה, והוא היה מבצר משגב לדעות השניות ולסודות המסתתרים בחביון סתום וכמוס.

מה היא מהות הכח הפלאי הזה ? שואלים ומשיבים פילוסופי דור דור. הציון היותר מתאים אל הסגולה הנפשית הזאת הוא חזיון פנימי כעין אספקלריא מאירה, והוא מאיר בשני דרכים, האחד בהכרת העולם שמחוץ לנו, לדעת ולהבין את עניני העולם ולשפוט עליהם, היא הידיעה האוביקטיווית (Weltbewusstsein), והשני הכרת עצמה, היא הידיעה הסוביקטיווית (Selbstbewusstsein), שהנפש משקפת על פעולותיה וציוריה והרגשותיה כמו היו דברים מחוץ לה.

ואלה הם הפתרונים השונים, אשר הגו והורו דעות הפילוסופים בפשר החידה הזאת בהעמיקם לרדת מלמעלה למטה עד הדיוטא התחתונה.

השטה הראשונה העומדת במעלה עליונה היא דעת קארטיזיוס וסיעתו, כי הכח הנפשי הזה הוא סגולת האדם בלבד. נשמת האדם הרוהנית נבדלה לגמרי מגופו הגשמי, ורק במקצוע אחד של המוח (Zirbeldrüse) מתאחדת הנשמה עם הגוף להוביל לו הכרת העולם החיצוני, משא״כ בבעה״ח, שהם רק גופניים חיים ומתנועעים כמכונה על אפניה וכל נשמה ונפש אין בקרבם. השטה הנושנה הזאת של הנפש (Anthropistische Theorie)

נכחדה לגמרי ע״י הצעדים הגדולים, שעשתה המאה שעברה בידיעות הטבעיות, בפיזיולוגיה ובפסיכולוגיה ובאופני השואתן ובנסיונות, שאין לפקפק בהם.

השטה השניה היורדת מדרגה אחת היא דעת ד א ר ו ו י ן וסיעתו, בהשענם גם על מקצת קדמונים, שגם בבעח״י ה ש ל מ י ם בעלי שדרה, וביחוד במשפחת ה י ו נ ק י ם, נמצא ההכשר הנפשי הזה בהכרה המביאה למחשבות ולרעיונות בהרגשה ובחפין לבחור ולמאוס לפי הגיוני רוחם, בה ב ד ל ם מן האדם רק ב מ ד ר ג ת ם ולא ב מ ה ו ת ם, וכ״ז מקוים ומקובל בעדת חוקרי הטבע במסות באותות ובמופתים, בהרכבת ה מ ו ח (Gehirn-Structur), בפיזיולוגיה אנוטומית ה מ ש ו ה, בידיעת כח החיים (Biologie) והתהוות אברי המוח, ובמצאם שאפשר למסוך רוח עועים ע״י דברים חריפים משכרים בבעח״י כאלה כמו באדם, ולפעול גם על בעח״י כאלה שפע רצוני (hypnotisiren) כמו על האדם, אמנם כ״ז רק בבעח״י ה ש ל מ י ם במרכז עורקי ה מ ו ח בקדקדם כמו כלבים וקופים ודומיהם, וזאת היא השטה בשם Neuroligische Theorie.

השטה השלישית היורדת עוד מדרגה אחת היא הדעה בשם שטת הבעח״י (Animalische Theorie), כי הכרת הנפש על עצמה ועל מחוין לה מסוגלת גם לבעח״י שאינם שלמים, אבל לא אל צמחים, אף כי גם הם בעלי אברים עם נפש צומחת כנ״ל. הדעה הזאת החליט כבר החכם הטבעי הנודע Linné ואחריו בימינו Schopenhauer באמרו כי כח החיים, שהתחיל בצמחים ועלה דרך הבעח״י השפלים והגיע אל האדם בתור ההכרה התבונית, השאיר את הצמחים מישוללים מכל התודעות, והניח בבעח״י השפלים איזה רגש אפל, ורק בבעח״י השלמים עלה למדרגה נערכת בידיעת עצמם והעולם. גם השטה הזאת לא יכלה להתקיים בימינו נגד התגלות חיי בעח״י שפלים כמו ספוגים ודומיהם, שאין בהם ידיעה נפשית בהירה כי אם עכורה ויכולה להיות גם בצמחים, ובכן נפל ההיין המבדיל בין הצמחים ובין בעח״י, כי אם בהדרגה יעלו כל היצורים בעלי אברים בלי שנוי עקרי.

השטה הרביעית המתרחבת עוד למטה במדרגה, היא הדעה בשם Biologische Theorie המהלטת, כי הכשרון הנפשי הזה נמצא גם בצמחים

שהם בעלי אברים (Organismen) וחסר רק במוצקים שאינם בעלי אברים (Anorganen). ההנחה הזאת נקשרת לרוב עם הדעה, שלכל ב ע ל י א ב ר י ם יש נפש הכוללת שלשת המושגים: חיים, נשמה וידיעת העולם. אולם יש אומרים, כי בהתאחדות הסגולה המשולשת הזאת בבעלי אברים ידיעת העולם היא רק ח ל ק מהפעולה הנפשית, והיא גם היא רק ח ל ק מפעולת החיים. הצד השוה שבדעה הזאת הוא שיש נפש לצמחים גם בבחינת ההתודעות כמו לנפש הבעה"י השפלים, אחרי אשר נמצא בקצת צמחים הזדעזעות והתעוררות (Reizbewegungen) של עליהם כנ"ל, ובקצתם גם תנועות מכוניות, ובצמחים הנקובים „שלאַפּענדע פּפלאַנצען" גם תנועות שנה, המפליאים בהתדמותם אל בעה"י שפלים, ונוכל ליחס גם לצמחים איזו מדרגה נמוכה כמו לבעה"י שפלים, בהתודעות א י - י ד י ע י ת (Unbewusst).

השטה החמשית המשפילה לרדת עוד מדרגה אחת היא הדעה, כי הכשרון הנפשי הזה הוא כח חיוני בכל „צעללע" (Cellulare Theorie). יחוס שטת התא לכל ענפי הביולוגיה דורש חלקו גם בפסיכלוגיה, כי כשם שנראה בידיעות הפיזיולוגיה והנתוח את ה„צעללע" כיסוד כל גופי הצמחים והבעה"י הבנוים מתאים רבים, כן נוכל לראות את נפש ה„צעללע" כיסוד נפשי לכל החיים הנפשיים של כל בעלי האברים, שכן באמת מצאנו ברוב היצורים הזעירים בעלי „צעללע" אחת הזיונות רגש ורצון ותנועות ואינסטינקטים אחרים הדומים אל אותם של הבעה"י העולים במדרגתם, וביחוד נראה כזאת בזעירי „אינפוזוריען" בהרגשתם ובתנועתם העצומה, ובכן נוכל ליחס גם אל ה„צעללע" הראשונה איזו התודעות א י - י ד י ע י ת עם העולם החיצוני.

השטה הששית הנוקבת ויורדת עד הדיוטא התחתונה ב פ ת ר ו ן ה ח י ד ה הסתומה והחתומה הזאת, אשר נלאו כל הפילוסופים לבוא עד תכונתה, היא הדעה המפרזת, כי הכשרון הנפשי והנעלם הזה אדוק כבר ביסודות העקריים הנקראים א ט ו מ ע (Atomistische Theorie) כסגולת החומר הדומה אל הכח המושך (Attraction) וההתחברות החימיית, וכבר יחסו קצת פילוסופים קדמונים את הכשרון הנפשי הזה אל ארבעת היסודות ארמ"ע של

הקדמונים. ובראשם „ע מ פ י ד ו ק ל ס", שהחליט, כי בהתחברות והתמזגות היסודות האלה ע"י „אהבה ושנאה" נברא כל היקום.

חלוקי דעות השטות האלה הם לפי המחזיקים ב ש נ י ו ת העולם (transcedent dualistisch) או ב א ח ד ו ת העולם (physiologisch monistisch).

השטה הראשונה, שאין ידיעת עצמו והעולם אלא לנפש האדם בלבד' היא קדמוניה ומתקבלת לרוב עד היום הזה, והשטות האחרות הן חדשות ומוחזקות בקרב חכמי הטבע המתנהלים בחקירתם לרגלי שטת ההשתלשלות וההתפתחות ביצורי התבל, בסולם מוצב בשפל המדרגה ועולה ומגיע עד השלמות העליונה, וזהו ישובו של העולם.

בין יתר הכחות הנפשיים תלוי ביחוד הכח הזה של „ידיעת העצם" הכרה פנימית, בבנין חלקי ה מ ו ח במצבם ובמעמדם. כאשר הראו והורו ובררו חכמי הנתוח בימינו, ועמהם חכמי רפואת הגוף והנפש, איך איזה חסרון או מחלה באחד החלקים ההם של המוח מסבב חסרון כח נפשי התלוי בו. גם שנוים חימיים בעצם המוח מביאים לידי שנוים בכחות הנפשיים, ד"מ שתית קאפֿע וטהעע מעוררת כח המחשבה שבנו. שתית יין ושכר נותנת שמחה ונחת רוח בלבנו, ריח דברים חריפים מעורר הכח „בעוואוסטזיין" בקרבנו, ומינים חריפים ביותר כמו עטהער וקלורפֿורם מישנים אותנו בתרדמת מות, ועכ"ז מיוסד הפתגם הנודע: רוח האדם מתהוה, לפי מאכלו שיתאוה: „Der Mensch **ist**, was er **isst**" כמו שנראה באותו האדם בעצמו שמשתנה ברוחו לפי מאכלו ומשקהו, וכן נראה בהתפתחות הילד עד היותו לאיש, וככה התפתחו גם הבע"ח משפלים אל שלמים ומהם אל האדם.

ח. ה ש א ר ת ה נ פ ש.

ידיעת העמים (Ethnologie) בהשואה זה לעמת זה מורה אותנו לדעת, כי רוב העמים הקדמונים במדרגתם הראשית והטבעית לא ידעו ולא הרגישו

מאומה מאיזו נצחיות (Athanatismus) באישי בני האדם, כי אם לפי הנחתם הטבעית יאבד האישי (Individuum) במותו ויכחד לנצח (Thanatismus) היינו מיתה מחלטת. אמנם העמים המתוארים שבאו אחריהם האמינו בתמימותם כמעט כלם בנצחיות אישית לאדם, עד אשר החלו קצת פילוסופים לחקור בבינתם על טיב החיים והמות ומצאו מיתה מחלטת גם בטבע האדם. ראשית הכפירה הזאת התודעה במאה הששית שלפני המספר הרגיל בקרב פילוסופים טבעיים של היונים (Jonier) ואחריהם בין מיסדי שטת מאטריאליסם בפילוסופיה בקרב יונים ורומיים. אולם אחרי אשר פסה ספרת העכו"ם ההם ודתותינו ירשו מקומה, היתה האמונה בהשארת הנפש האישית לאבן פנה בכל העקרים שלהם, והחוקרים כה וכה, אשר הכרחו לפקפק בה, נחבאו במסתרים, ורק יחידים שרידים בעדת החוקרים החפשים בארצות צרפת ואשכנז במאה השמונה עשרה הרהיבו עוז בנפשם לכפור בעקר הדתי הזה בפרהסיא. גם בקרב רופאים נאמנים התפשטה הכפירה הזאת בהשאי בלי הגלותה ברבים, בשגם חסרון חקירה נסיונית בטיב המוח והשפעתו על הפעולות הנפשיות הטה לב' רובם לראות את נפש האדם כשוכנת הידתי בגופו, אשר לא תמות לשחת בהריסת ביתה שהוא הגוף.

אמנם במאה שעברה אחרי צעדי ענק, שעשתה החקירה על טוב החיים שקורין „ביולוגיה", והתיסדות שטת ההתפתחות בעולם, ולמוד התאים בהתהוות הגופים, במציאות המפליאות של הפזיולוגיה הנסיונית, ביחוד נתוח אברי המוח בעזר המיקרוסקופים, רופפו עמודי האמונה בהשארת הנפש האישית עד היסוד בה, בשגם ישנן בעולם דתות גדולות, ביחוד בקרב עמים מתוארים בארצות הקדם, שאין בהן כל זכר לאמונה בהשארת הנפש בתמונתה האישית (individuell) כמו בדת בודדהא, אשר דבקיה מונים עוד היום שלשים למאה מכל מתי תבל, וכן בדת הקדמוניה של הסינים, ובדתם המתוקנת אח"כ ע"י קונפוטזע, והעולה על הכל, שגם בדת משה וישראל, בכתבי הקדש שהוברו לפני גלות בבל, לא נמצאה האמונה בהשארת הנפש האישית.

כבר הזכרנו, כי שבטי בני אדם בעולם הקדמוני לא חלמו מאומה מאיזו השארה אחרי מותם, רק אחרי אשר החלו לחשוב על החיים והמות, על השנה וההלומות, התפתחו בקרב עמים קדומים שונים ציורים כמוסים על השניות בהרכבת גויתנו, וענינים שונים הסבו את לבם לעשתונות כאלה, כמו כבוד אלהים, שנתנו אל אבותיהם המתים, אהבת אבות ובנים ושארי בשרם, אהבת החיים ואריכות ימים וההפץ לחיי העוה"ב, תקות השכר ויראת העונש וכו'.

בדתנו נתנה ההגשמה באלהות יד ושם גם להגשמת הנפש, ולא הספיקה נצחיות הנשמה בלבד, כי בקשו גם נצחיות הגוף, להאמין בתחית המתים לגופות, באיזה אופן דמיוני הרחוק מכל הבנה שכלית, והמתנגדת אל היסודות הראשיים והפשוטים של ידיעות האנטומיה והפיזיולוגיה, כלל הדמיונות האלה הוא מאטריאליסם גמור בהמון המאמינים.

אמנם נמצא לכאורה גם שטה רוחנית של הדעה הזאת אצל הפילוסופים בעלי השניות, ובראשם אפלטון, אשר השב את האדם מרכב מגוף המרי וטבעי וסופו למות, ומנשמה רוחנית ובלתי טבעית ונצחית, אשר היתה במציאות (ewige Idee) כבר בטרם שתתהבר עם הגוף, ותתגלגל אחרי מות הגוף בגופות אחרים הנאותים למעשיה הטובים או הרעים: נשמות העריצים האכזרים מתלבשות בגויות זאבים ושאר בעח"י טורפי טרף, נשמות העובדים באמונה מתעטפות בגופות דבורים ונמלים וכו'. הדמיון האפלטוני הזה היה ברבות הימים למקור ח"ן בפילוסופיה, והצורה (Idee) האפלטונית היתה אבן פנה להנחת "עצם הנפש" (Seelen-Substanz) בפילוסופיה.

אמנם על השאלה: מה הוא עצם הנפש? גדולים חלוקי הדעות בין הכמי הנפש. לדעת קצתם היא ישות רוחנית במהות מיוחדת לה לבדה, ולדעת אחרים אך יש בעצמותה גם איזו רוחניות. בשטת בעלי האחדות בעולם, כי החומר והכח (Kraft u. Stoff, Energie u. Materie) יתלכדו ולא יתפרדו, מתחברים גם בהנפש כחותיה כמו רגש וציור והפץ עם החומר החיוני. לא כן בשטת בעלי השניות, שאצלם צריכה הנפש הנצחית להתראות באיזו עצמות המרית הבלתי נראית ושונה מהגוף הנראה, ששם ביתה.

לפי"ז הנפש בטבעה היא חומר, שאינו נראה, ודומה בזה אל האויר העליון שקורין Aether, ופילוסופים אחרים ישוו את הנפש עם הרוח הנושבת ועצמותה הוא החומר שקורין Gas. הדמיון הזה נמצא באמת כבר בין העמים הטבעיים, כי הנפש הוא הרוח, נשמת רוח חיים, אשר במות האדם נשאר הגוף פגר מת, ונשמתו בורחת ממנו כרוח נשימתו האחרונה במפח נפשו. החזון הזה נפרץ עד היום הזה, והוא באמת, כאמור, ישן נושן גם בשמות הלשונות הקדמוניות: בעברית רוח („נשמת רוח חיים"), ביונית Anemos או Psyche, ברומית Anima או Spiritus אשר הורו בתחלה על נשיבת הרוח, ואח"כ בהשאלה על נשימת רוח אפו של האדם, ואח"כ התאחדה „נשמת חיים" הזאת עם „הכח החיוני" ולבסוף היתה למהות הנפש בעצמה בציון „רוח" (Geist), עד שבאחרונה יצר הדמיון במוה בעלי נסתרות אישים רוחיים שקורין Spiritis, Gespenster שהם יצורים של רוח בעלי אברים. ובקרב עדת ספיריטיסטים מפורסמים נעשים מהם פוטוגראפים בצורות מוחשיות!

בימינו עלתה ביד חכמת הטבע המעשית להפוך חומר אוירי (Gasförmig) לנוזלי, והיו הגופים, שאינם נראים, לגופים נראים לעיני בשר. ועתה אם עצם הנשמה באמת אוירי כאמונת הרבה אנשים מתוארים, יהיה לאל ידנו להפוך אותה לעצם נוזלי, ואז נוכל להטוף אותה בשעת יציאתה מן הגוף, ולהזיקה בצנצנת של זכוכית כעצם נוזלי נצחי למראה עינים, מה שלא צלח בידנו עד היום.

אם נצדק בשפטנו על נפש האדם, שהיא נשארת בחיים לנצח, אז מכרחים אנחנו להחליט חיי נצח גם לנפש בעה"י השלמים בטבעם ודומים ברוב או במעט אל טבע האדם, שאינו נבדל מהם במינו ובנפשו באיכות, כי אם במדרגת הכמות, ביחוד בשלמות הגיוני מחשבות והתבונה, שהתפתחה באדם במעלה יתרה וגבוהה על מדרגת הבעה"י, שיש להם בכ"ז נפש או נשמה לפי מדרגתם הנמוכה, והיא צריכה להשאר בחיים בעצם המדרגה השפלה הזאת. על כן לא יפלא בעינינו, אם באמת נמצא האמונה הזאת בהרבה עמים קדמונים וגם הדשים (המתפלספים בשטת לייבניץ במאה הי"ח קיימו

וקבלו השארת הנפש גם לנשמת בעה״י ונוטה לזה גם מנדלזון בספרו פֶאדון) ועד היום בדעות הרבה אנשים הושבי מהשבות בתקותם על היי נצה לנשמתם, בהכירם בנסיון גם את נפשות בעה״י ופעולותיהם (חכמי הקראים האמינו גם בשכר בעה״י לעוה״ב).

המופתים על השארת הנפש, הרגילים בקרב מתפלספים זה שני אלפים שנים, אינם נובעים מחקירות הגיוניות לבקש האמת לאמתתה (בלשון קאנט: התבונה העיונית), כי אם מדמיון פיוטי להשקיט רוח האדם במדותיו המוסריות (בלשון קאנט: התבונה המעשית). אם נעביר לעינינו את כל המופתים ההם, אז נראה, שאין גם אחד בהם מיוסד על ההגיון האמתי, ואין גם אחד מהם מסכים עם תוצאות הידיעות בגופו ובנפשו ובהתפתחותו של טיב האדם, אשר רכשנו לנו בימינו. המופת האלוהי (theologischer Beweis), כי יוצר האדם נפח בקרבו נשמתו חלק אלוה ממעל, הוא אגדה בעלמא. המופת העולמי (cosmologischer Beweis), כי הסדר המוסרי בהליכות העולם דורש השארת נשמת האדם, הוא עקר דתי בלי יסוד הגיוני. המופת התכליתי (teleologischer Beweis) כי היעוד הנעלה של האדם דורש השתלמות נשמתו בעולם הבא, מיוסד על הגשמת „האנושיות“, שהיא בודאי דמיונית. המופת המוסרי (moralischer Beweis), כי לשאלת צדיק ורע לו רשע וטוב לו בעוה״ז צריכה תשובה מצדקת בהיי העוה״ב, איננו אלא מה שקורין „הלואי—מי יתן“ (frommer Wunsch) ולא יותר. המופת התולדתי (ethnologischer Beweis) כי האמונה בהשארת הנפש נטועה וטבועה בלבות כל בני האדם, הוא מכחש ממראה עינינו בטיב העמים. המופת המהותי (ontologischer Beweis), כי הנפש במהותה הרוחנית הדקה מן הדקה אי אפשר לה להכחד מחרב המות, עומד על דעת השניות בעולם רוחני, שהוא דמיוני ולא מדעי.

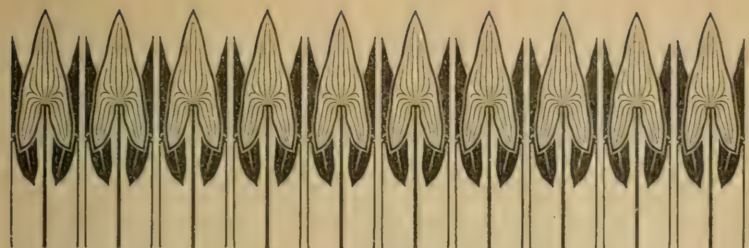
לעמת המופתים ההם על השארת הנפש נצבו כמו נד במצב החכמות בימינו המופתים המדעיים האלה: המופת הפִיזיולוגי המורה אותנו, כי נפש האדם כמו נפש בעח״י שלמים איננה נמצא רוחני העומד בפ״ע, כי אם סך

פעולות המוח לפי חקי הטבע והחימי. המופת הבנייני (histologischer Beweis) המורה אותנו ארג מסכת בנין המוח הנשקף רק דרך הכלי המיקרוסקופי לדעת איך התאים הם האברים האמתים של הנפש. המופת הנסיוני (experimenteller Beweis) המוכיח לנו בחוש איך פעולות הנפש תלויות ועומדות בחלקי המוח, שאם יתקלקל אחד מהם תאבד המהשבה ועשתונות החיים הנובעות ממנו. המופת התחלואי (pathologischer Beweis) שאם יחלה אחד אברי המוח, שהם מקורי הדבור והראות והשמע, יהיה האדם אלם או עור או חרש. המופת התולדתי (ontogenetischer Beweis) המראה לנו התפתחות הנפש באישי בני האדם, איך נפש הילד תתפתח מעט מעט בפעולותיה המיוחדות, ותשתלם בימי השחרות והבחרות עד הגיעה אל מרום קצה בימי בכורי האיש, ובזקנותו תשוב אחורנית בהדרגה לפי חולשת אברי המוח. המופת המקורי (phylogenetischer Beweis) בהתפתחות והשתלמות הכללית המיועדת על חקירת יצורי קדם (Paläontologie) ועל השואת ידיעות טבעיות זו לעומת זו, המבררת לנו כי מוח האדם (ופעולותיו שהן מהות הנפש) השתלשל בהדרגה והתפתח מעט מעט ממוח הבעח״י השלמים בסוג היונקים שהשתלמו גם הם מקרב בעח״י בעלי שדרה בשפל מדרגתם.

* * *

אלה הם יסודי האמונה (והפילוסופיה הרוחנית בבחינת „התבונה המעשית" —פראקטישע פערנונפט—בלשון קאנט) והתבונה (הפילוסופיה הטבעית או „התבונה העיונית"—קריטישע פערנונפט— בלשון הנ״ל) במחלקותיהן בעקר הדתי והפילוסופי הזה בפרט, כמו במהות נפש האדם ומקור תולדתו בכלל. המאמין (או המתפלסף בשניות וברוחניות בטבע העולם והאדם) לא יחוש לבקרת המדעית החפשית (כי רוח הוא באנוש אֱנוש לנהמו מעצבונו ומיגונו), והמבין (ברוח בקרת החפשית) לא יחשה (כי נשמת שדי תבינהו על כרחו וכאש עצורה בעצמותיו). הראשון יחיה באמונתו שלו בבטנו וישאנן בנפשו. והאחרון יוסיף דעת ואולי גם מכאוב בתבונתו. כי זה כל האדם.

פרק שלישי.

תורת העולם (Kosmologie).

א. חוק העצם.

החוק היסודי של טיב העולם הוא חוק העצם, הכולל בקרבו שני חקים טבעיים: האחד, הנודע מכבר, הוא „קיום החומר" והשני חדש מקרוב בא הוא „קיום הכח" (Energie). שני החקים האלה יתלכדו ולא יתפרדו בישובו של עולם.

מקוים ומקובל בסוד חכמי הטבע והחימיה, כי סך החומר (Materie) הממלא הללו של העולם כלו, לא יוסיף ולא יגרע בכמותו לנצח. החומר מחליף צורותיו לאלפים ולרבבות (בסגנון הקדמונים: פושט צורה ולובש צורה) ובעצמו נשאר בכמותו ומשתנה רק בצורתו. אם לכאורה יאבד איזו גוף, לא נכחד אטום אחד מחומרו, כי אם החליף צורתו. לו, למשל, שקול ישקל מהגוף הנשרף אפרו ודישנו ועשנו במאזנים לעלות עם הגוף בטרם ישרף, אז נראה, כי לא נחסר ממנו אף אטום אחד, וכן הדין בכל השנוים והחלופים בהליכות העולם, כי החומר בכמותו קים ועומד לעולמי עד.

גם סך הכח, המניע את העולם כלו, לא יוסיף ולא יגרע, כי אם משתנה באיכותו ובכמותו לפי ערך התנועה, שהוא מסבב בעולם. כן, למשל, כל התנועות בכדור הארץ ברבבות צורות יצוריו באות מאת כח אור השמש.

והכח הזה בורא ויוצר ומחדש תנועות חום ואש וקול וכדומה, מבלי שישתנה בכמותו להוסיף ולגרוע אף כחוט השערה.

סוד העצם (Substanz) הנשגב היחידי (שהוא האלוה), המאחד שני המושגים הנצחיים (Attribute), שהם „התפשטות ומחשבה“ או „החומר והכח“, גלה והוכיח לנו בראשונה הפילוסוף הגדול ברוך שפינוזה, החושב האדיר בשטת האחדות (Monismus) בעולם והאחדות באלהות (Monotheismus), ואחריו קיימו וקבלו כל גבורי־כח בחכמת הטבע ובאלהות, כלם נשענים בהרחבת הקירותיהם והמצאותיהם על הענק הזה, אשר לא קם כמוהו לפניו ולאחריו. כל יצורי התבל הנודעים לנו הם צורות מיוחדות בהויה והעדר, האצולות מעצם הנשגב הוא האלהים, והן גופים גשמיים אם נשקיף עליהן בבחינת ההתפשטות, וגם כחות רוחניים בבחינת המחשבה, שניהם, שהם החומר והכח (Kraft und Stoff), יתלכדו עם העצם ולא יתפרדו בנצחיותם לעולמי עד.

על אודות מהות כח העצם ישנן שתי שטות בחקירת הטבע בימינו: האחת (Kinetische Theorie) מצמצמת כל כחות התבל ומלואה בתנועות (Dynamoden) האטומים המתים לפי חקי כחות הכובד (Gravitation) של Newton, וסבת כל התנועה (Vibration) הכללית הזאת הוא העצם היחידי וכח הכחות (Pro-Dinamis), והשטה השנית (Pyknotische Theorie) מוצאת במהות העצם הכח הראשי של ההתצמצמות וההתכווצות (Densation) בקרב האטומים החיים והנפשיים, בשתיהן העצם הוא יחידי, כאשר כבר הוכיח שפינוזה במופתיו, כי „אין עצם אלא אחד“, לאפוקי מדעות הפילוסופים האלהיים בעלי השניות החושבים, כי העצם מתחלק ונפרד בשני ראשים שונים, האחד הומרי והשני רוחני, העצם ההומרי הוא ס״ר אל „העולם החומרי“ ומחקרו הוא הנושא של ידיעות הטבע והחימיה, והוא נברא מאין או מחומר קדום, אשר בכחו לא יעדר לנצח; אולם העצם הרוחני הוא ס״ר אל „עולם הרוחות“, שאין בו החוק ההוא של הקיום הנצחי, וגם חקי הטבע והחימיה, אף אם ימשלו בו, הם נכנעים אל „כח החיים“ או „הבחירה החפשית“ או „גבורת שדי“ וכדומה.

ואלה הם ההבדלים הכלליים בין שטת השניות ובין שטת האחדות בנוגע אל חקי העצם:

בשטת השניות עומד העולם על שני גבולות נפרדים זמ״ז, על הגבול הטבעי, שהוא העולם הגשמי, ועל הגבול הרוחני שהוא העולם הרוחני או עולם הנפשות; אולם בשטת האחדות עומד העולם כלו על גבול אחד, שאינו מתחלק, על גבול העצם היחידי, המתגלה בשתי איכיותיו המתאחדות, שהן החומר המתפשט, והכח הפועל בקרבו.

בשטת השניות נפרדת החכמה לשני ראשים שונים, הראש האחד פונה אל ידיעת הטבע ע״י נסיון ובחינת כל המעשים הטבעיים, והראש השני פונה אל ידיעת הרוח ע״י בחינת הנפש בדרכיה, שאינם טבעיים; אולם בשטת האחדות עומדת כל החכמה על רגל אחת מיוחדת, וידיעות הרוחניות אינן אלא חלקי חכמת הטבע בכלל, הנשענת על הנסיון והבחינה הטבעית.

בשטת השניות נכיר חזיונות הטבע ע״י נסיון ובחינה והתחברות הציורים, ואת הזיונות הרוח לא נכיר בלתי אם בדרך שממעל להטבע, על ידי התגלות נבואית; אולם בשטת האחדות נכיר כל החזיונות, יהיו בגשם או ברוח, רק בדרך הנסיון, ביגיעת החושים ובעמל המוח, וכל מיני התגלות שלא בדרך הטבע אינם אלא מעשה תעתועים בשוגג או במזיד.

בשטת השניות מושל חוק העצם בשני חלקיו, שהם קיום החומר והכח רק בגבול הטבע, שבו מתלכדים חומר וכח ולא יתפרדו, אבל בגבול הרוח פועלת הנפש הרוחנית בבחירה הפשית, ואינה תלויה בשנויים טבעיים חימיים בעצם אבריה; אולם בשטת האחדות מושל חוק העצם בכל, בגבול הטבע ובגבול הרוח בלי יוצא מהכלל, ואף בפעולות הנפשיות היותר נעלות, כמו מהשבות ורעיונות ועשתונות, מכרחת עבודת התאים של העצבים, כמו בפעולות הגופניות היותר פשוטות.

גסות (Masse) החומר נמדדת במשקל בידיעת החימיה, שבכחה להפריד כל גוף טבעי אל יסודותיו (Elemente) הפשוטים, שאינם נפרדים עוד, ומספרם בערך שבעים, ובכל זאת מרכב גם כאו״א מהם מחלקים זעירים (Atome)

שאינם מתחלקים, אשר מהותם ותוארם ודמותם ואיכותם חידה סתומה לנו, שנפתרת רק בהשערה.

הסגולה העקרית שביסודות האלה היא הכנתם להתחבר (Affinität) זא"ז במדרגות אהבה קטנה או גדולה או גם עזה כאהבת נשים בבני אדם, ככח החשק העצום (בלי ידיעה לנושאיו) בהזדווגות בעח"י וצמחים, המושך את הוט הזרע לחדור אל תוך ה„צעללע" הביצית להולידה ולהצמיחה, כן כח ההמשכה העצומה בהתאחדות שני אטומים חומר־מים עם אטום אחד חומר־חומצי להוליד איזו כמות (Molekul) של מים. האהבה הנמרצה הזאת שוררת ומושלת בכל גבולות הטבע: התחברות אטומים תוליד „מולוקעלן", אשר בהתאחדותם גם הם יולידו יסודות פשוטים, אשר בהרכבתם החימיית יולידו גופים מרכבים גדולים וקטנים, וזאת היא האחדות המשתלשלת בתבל ומלואה להפרות ולהרבות יצוריה עד אין קצה.

מלבד הגסות החימית שבחומר הנמדד במשקל, נמצא בו עוד דקות בלי מדה ומשקל הממלאה את ריקות העולם בשם אתר (Aether), שהוא מקור חזיונות טבעיים נפלאים כמו האור והחשמל. אם נודע לנו כמעט בברור ישות האויר העליוני הזה, עוד סתומה וחתומה לנו מהותו כחידה בלי פתרון, שיהיה מוסכם מכל חכמי הטבע, לפלגות גדולי חקרי לבם.

ב. קורות התפתחות העולם.

החידה הגדולה והרחבה שבכל חידות העולם היא שאלת היצירה. גם בפתרון החידה הקשה הזאת צעדה המאה האחרונה פסיעה גסה ובטוחה. המפתח הכללי לפתרון החידה הזאת הוא הקסם על שפתי המלה „התפתחות".

השאלות הגדולות: איך נברא האדם? איך נבראו הבעה"י והצמחים? איך נבראו הארץ והשמש וכו'? כל אלה הם רק חלקי השאלה הכללית:

איך נוצר העולם כלו? האם נברא העולם בדרך שלמעלה מן הטבע או התפתח בדרך הטבע?

הדעה אשר משלה במאות שעברו בקרב בני האדם הושבי מחשבות, היתה האמונה בבריאת העולם, שהתודעה באלפי אגדות שונות קדמוניות, המיוסדות על פלאי פלאות ורזי תעלומות במיטב השיר והדמיון, והצד השוה שבהן, שכשם שהאדם עושה מלאכתו בכונת איזו תכלית, כך ברא האלהים את העולם, כמו חרש והושב הבונה מכונה מעשה אופנים להוציא כלי למעשהו.

אמנם בהקירה עמוקה יותר בנפלאות הבריאה עלינו להבדיל בין יצירת התבל (מושגי העצם, שהם החומר והכח הנצחיים) ובין יצירת מקריו (Modi), שהם צבאות השמים וצאצאי הארץ בשטת שפינוזה, שכן היו והוים פילוסופים רבים ונודעים, אשר הודו ביצירה הראשונה וכחשו ביצירה האחרונה.

בבחינה הראשונה, שהיא בריאת התבל מאין ומאפס (Kosmologischer Kreatismus), רבות הן הדעות והאמונות, ובראשן שתי שטות: האחת, כי האלוה בלי ראשית היה נמצא רוהני בפ״ע בלי תבל, עד אשר עלה במחשבתו לברוא בהכמתו את התבל ושם בתוכה את הכשרון להתפתח בלי תכלית, ומני אז והלאה לא ישגיח עליה; והשנית מניחה, כי האלוה, רבון כל העולמים, ברא את התבל והוא מכלכל אותה ומשגיח עליה כל הימים עד נצח.

בבחינה השניה, שהיא יצירת כל יצורי עולמים (Ontologischer Kreatismus), ברא האלהים מאין לא רק את התבל לבד כ״א גם מלואה וצבאיה, כמו שמסופר בספר בראשית. האמונה הזאת, המושלת גם בקרב רוב הכמי הטבע עד היום הזה, נפרדת לראשים האלה: א) בריאה בשניות, שלפיה ברא האלהים בראשית את מצוקי התבל עם כחם הגס בלי דעת ותבונה, ואהרי כן הוסיף בהכמתו ובשכל הפועל אשר חלק להם להוציא מקרבם יצורים בעלי אברים. ב) בריאה משולשת במעשה בראשית: בריאת השמים וכל צבאם, בריאת הארץ (מרכז התבל) וצאצאיה, ובריאת האדם בצלם האלהים. ג) בריאה שבועית: שהאלהים ברא את התבל בשבעת ימי בראשית כמו

שכתוב בתורת משה, אשר קים וקבל אותה גם החכם הטבעי הנודע Linnè ליסוד מוסד שטתו בחכמת הטבע. ד) שהיה האלהים בונה עולמות ומחריבם בתקופות ימי בראשית לפי התמורות השונות בכדור הארץ, שבראשית כל תקופה נבראו כל החיות והצמחים, ובסופה נשמדו ונכחדו, עד שהשתלם כדור הארץ בתמונתה הנוכחת עם יצוריה. ה) האלהים עשה ועושה ויעשה כל יחידי היצורים בעולם, כל האישים במין האנושי ובבעה"ח ובצמחים לא יולדו ולא יעדרו בדרך התולדה הטבעית, כי אם ה' נתן וה' לקח.

בכל דעות ואמונות כאלה וכאלה הואילו כבר הכמים קדמונים לפקפק בהן ולערער עליהן ולהוות דעתם בהתהוות התבל בדרך חקים טבעיים, הלא המה חכמי הפילוסופיה הטבעית בקרב היונים הקדמונים. אשר הגו והורו למודים מאירי עינים בדעת ובתבונה, אבל חסרו להם הנסיונות החושיים, אשר התודעו לנו בדורותינו אלה, ומורים לנו באותות ובמופתים את הדרך אשר נלך בפתרון החידה הנשגבה הזאת, לפי ראות עינינו ושכלנו חלק אלוה ממעל, אשר לפי"ז: הטבע הוא הבורא והוא היוצר כקטן כגדול, ונוכל לאמר ג"כ: האלהים הוא הבורא והיוצר והמחדש מעשה בראשית. אם נזכר בפתגם שפינוזה, כי האלהים הוא הטבע, וזה אמת ויציב.

דרכי הטבע בבריאת התבל ומלואה היא תנועת ההתפתחות התמידית (Evolutionismus), שלא התודעה עד המאה האחרונה, ועתה היא אבן פנה לכלנו בהכרת טיב העולם (לפי שטת האחדות) והיא נפרדת לפי נושאיה לארבעה ראשים בבחינת החקירה על התהוות: א) התבל, ב) הארץ ג) צאצאיה בעלי אברים, ד) האדם.

הפילוסוף עמנואל קאנט ואחריו הצרפתי Laplace הואילו לברר לנו תנועות ככבי לכת בדרך טבעי כמעשה מכונת אופנים, ובאו למסקנא, כי כל גרמי השמים התהוו מסבוב כדורים אדיים, שהתעבו במשך ימים כביריים. החכמים, שבאו אחריהם, חזקו ואמצו בחקירותיהם החדשות את השטה ההיא והוסיפו לברר, כי התהוות כזו לא נעשתה פעם אחת בלבד, כי אם התחדשה מתקופה לתקופה, כי בעוד שבקצת חלקי התבל בלי תכלית מתהוים גרמי שמים חדשים

מכדורים אדיים במרוצתם הסבובית, נחרבים בחלקים אחרים ממנה גרמים ישנים, שהצטננו ונתפגרו בפגעם אלה באלה במרחבי השמים ומתהפכים לאדים כבראשונה.

כמעט כל החוקרים הקדמונים והאחרונים בהתהוות התבל, גם רוב הנמשכים אחרי ק א נ ט ו ל א פ ל א ס קיימו וקבלו ההנהה הקבועה לדורות, כי היתה ראשית והתחלה אל התבל, שבראשית התהוה כדור אדי גדול מאד מהומר דק וקל, ובאיזה זמן קדום בלי חשבון התחיל בקרב הכדור ההוא הסבוב במעגלה, שממנו נולדו חקות צבאות השמים למיניהם. אבל המקור הראשון של תנועת הסבוב ההוא היא ח י ד ה סתומה וחתומה, המכרחת הרבה חכמים טבעים ופילוסופים להאמין, שזה נעשה בדרך שלמעלה מהטבע, והוא פלא ונס.

אמנם הצעדים הגדולים והפסיעות המפליאות, אשר עשו חכמות הטבע והתכונה בימינו, נותנים לנו הזכות והצדקה להחליט, כי כשם שרגיש ההמשכה הנ״ל כעין חשק ואהבה קבוע ונטוע בטבע יסודות משיגי ה ע צ ם בלי ראשית והתחלה, כי הוא מהותו, כך טבע התנועה והסבוב קבוע ונטוע בו כמהותו העצמית, שהיא כמוה בלי ראשית והתחלה. וכך קיום כמות החומר והכח הוא חוק נטוע בו ביחד עם ישותו בלי ראשית ובלי תכלית, ומעולם ועד עולם מתנהלת התבל לרגלי חוק ה ע צ ם בלי ראשית ובלי תכלית.

ואלה המשפטים היוצאים מכ״ז בהתהוות ובהתפתחות התבל: א) מקום התבל הוא גדול ורחב בלי גבול, ואין בו ריקות כלל, כי מלא העצם כבודו. ב) גם זמן ה ת ב ל בלי ראשית ובלי תכלית, והוא נצחי לעולמי עד. ג) ה ע צ ם בכל מקום ובכל זמן הוא בתנועה תמידית ובשנוים בלי הרף ובלי מנוחה וקפאון, ובכל זאת נשארת הכמות האי־תכליתית של החומר בלי שנוי כמו הכמות של הכח (הצורה), המתחלף לעולם ועד. ד) התנועה הכללית של העצם במרחב התבל הוא סבוב נצחי במעגלה המוליד מצב התפתחותי ומחדש אותו מתקופה לתקופה. ה) התקופות האלה הן לפי חלוף המצבים בהתפרדות חלקי ה ג ס ו ת ו ה א ת ר בהומר. ו) ההתפרדות הזאת היא בהמשך התעבות החומר,

שנולדים מזה מרכזים קטנים בלי מספר, אשר סבתם הבולטת הן האיכיות והקדמוניות הטבועות בטיב העצם, שהן: הרגשה והשתדלות או רגש והפיך, ז) בעוד שבחלק אחד של מרחב התבל מתהוים ע"ז גרמי שמים, בתחלה קטנים ואח"כ גדולים, וביניהם מתמודד האתר לארכו ולרחבו, נהרסים ונחרבים בהלקים אחרים מהתבל גרמי שמים בפגיעתם זה בזה, ה) החום הגדול והעצום, הנולד במרוצות המכוניות האלה בהתרוצץ הגופים במסבתם לרצין ולהרוס אלה את אלה, הוא מחיה כחות חיים חדשים באדים הגסים ובתמרות האבק, אשר היו לכדורים רצים וסובבים במעגלותיהם. גם כדור ארצנו, אשר התהוה לפני מיליונים אלפי שנים מאחד הלקי צבא השמש במרוצתם הסבובית, יתקרר ויקפא באחרית מיליונים שנים, ומעגלה יצער ויתקמץ סביב השמש, עד אשר תפול אל קרבו כמו בתנור כבשן והיתה לבער.

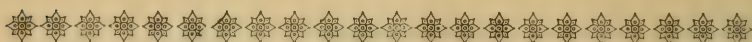
המקום והזמן היו לנושאי חקירות עמוקות בפלגות דעות החוקרים מעת אשר החליט קאנט, כי המקום והזמן אינם אלא ציורי הכרתנו את העולם. רבים בין הפילוסופים החדשים תמכו ע"ז החלטתם המבהילה, כי המקום והזמן אינם במציאות כלל, ורק במוח האדם יסודתם, עד אשר השבו קצתם, ובראשם Berkeley, כי גופי הנמצאות אינם אלא ציורים בשכלנו ומציאותם רק בהיותם מרגשים לחושינו. בטול דעות וחלומות והרהורים כאלה נברר בימינו בהכרתנו את חוק העצם ואת האחדות בתבל ומלואה, ואחרי אשר בטלנו את הדעה הנפסדת של „מקום פנוי" נשאר לנו החומר בשתי צורותיו האתר והגסות, בתור ממלא את המקום, וכמו כן נראה בתור ממלא את הזמן את התנועה הנצחית המתראה בלי הרף בהתפתחות העצם, והתנועה הנצחית ההיא בתבל היא באמת Perpetuum mobile, מה שלא עלתה ולא תעלה לנצה ביד בונה מכונה מעשה ידי אמן, כי במכונת התבל נעשה הפלא הזה ע"י החוק של הקיום הנצחי בכמות הכח שבחומר, משא"כ במעשה מכונה בידי אדם, שכח התנועה הנצחית הנטוע בכל גוף מתנועע יגרע בכמותו לרגלי גופים אחרים המחככים בו, עד אשר עבר ובטל, אם לא יובא אליו כח הדש מניע מחוץ, כידוע. היוצא מזה, כי כשם שאין התחלה וראשית לתבל, כך אין קין וסוף

לתבל בכללה, כי אם גרמי השמים וכל צבאם הפרטיים יחלופו בהויה והעדר, אלה באים ואלה הולכים, והתבל בחוק העצם לעולם עומדת.

על מהות כדור הארץ והתהוותו רבו דעות ואגדות מקדם קדמתה, עד שבא התוכן קופירניקוס והוכיח, כי הארץ היא אחד ככבי הלכת הסובבים את השמש, והחוקרים קאנט עם לאפלאס הנ״ל הורו לנו את הדרך, שבו התפתחה הארץ בצאתה מרחם החמה. אולם בנוגע לקורות התהוות הארץ בישובו של עולם צאצאיה ויצוריה, לא התעסקו הטבעיים עד המאה האחרונה, שאך אז נוסדה בסוד חכמים ונבונים ידיעת הומר הארץ בשם Geologie, בהפרד קורות הארץ לשני ראשים. הראש האחד פונה אל התהוותה בתור אי־אברית (anorganisch) בראשית הויתה, וקורותיה כקורות שאר ככבי הלכת, שכלם נפרדו מקו המשוה של גוף השמש במרוצתו בצורות טבעיות אדיות, והתעבו מעט מעט והיו לגרמי שמים בפ״ע, וכן היה כדור האדי של הארץ בהצטננה כמעט לכדור נוזלי רותח, ואח״כ התהוה על פניה ע״י קוי החום גוש הקרום הדק, שאנחנו שוכנים עליו. והראש השני פונה אל התהוותה בתור בעלת אברים, שאחרי אשר נתקררו פני האדמה כמעט. נטפו ממעטה האד החם הסובב אותה טפות מים עבות על פניה, ובזאת באה האפשרות להיות חיי בעלי אברים על פני הארץ, יותר ממאה מיליונים שנים חלפו מאז שנתהוו המים על הארץ, שעל ידם נבוא לחקירת צאצאיה.

התקופה השלישית בהתפתחות העולם מתחלת בראשית התהוות יצורי אברים על כדור ארצנו, והיא הולכת ונמשכת בלי הרף עד היום הזה, החידות הגדולות, אשר תשים התולדה הזאת לפנינו, נחשבו עוד בראשית המאה האחרונה לחתומות בלי פתרון, אולם באחריתה נוכל להתפאר, כי נפתרו החידות האלה ע״י ידיעות החיים (Biologie) וההשתלשלות (Transformismus), שהצטיינו בהן ביחוד החכם הצרפתי לאמארק והחכם האנגלי דארווין בהוראותיהם על למודי התולדות (Descendenz) וההתפתחות וההשתלשלות וההנוך והירושה, שבאמצעותן התגדלו והתרחבו והשתנו יצורים ראשיים פשוטים אל בעלי אברים למיניהם הרבים והשונים.

יצירת האדם (Anthropogenie) בדרך השתלשלות מיני הבעח״י היונקים, ובהם משפחת הקופים, שבהשתלמותם יצא האדם עם כשרון תבונתו ברהטי מוהו, מקוימת ומקובלת מגדולי החכמים הטבעיים בדורותינו, אשר הקרו ודרשו עד יסודותיה, שהן ידיעות הנתוח וקורות כדור ארצנו במסבות מתהפכות בתמורותיה במשך עת רבה יותר ממאה מיליונים שנים, ובמלחמת הקיום בין הבעח״י נצח המין האנושי בהשתלמותו, ויתר ענפי גזעו ושרשו נכחדו מן הארץ.

ג. אחדות הטבע.

כל כח טבעי יכול להשתנות לכח אחר: כחות המכונה והחימיה, הקול והחום, האור והחשמל אינם אלא חזיונות כח ראשי בטבע חומר המוצקים זב״ז וזל״ז. זהו הענין באחדות כחות הטבע שהכל מודים בו. אולם בכחות החיים בבעלי נפש היו והוים חכמים החולקים על מציאות אחדות כזו, עד שבאה בדורותינו שטת ההתפתחות לקיים ולקבל אחדות כזו גם בכחות הנפשיים בבעלי אברים, וזהו פתרון חידת העולם בחיי הנפש.

הכונה והתכלית: מעת אשר הואיל קאנט ואחריו לאפלאס הנ״ל לבאר התהוות מוצקי התבל, שהם גרמי השמים, בדרך מכוני (mechanisch), נשען אל הכח המושך (Gravitation) של נעווטון הנ״ל, נתבארו לנו כל הידיעות הטבעיות במערכת המוצקים, כמו חכמת התכונה (Astronomie), העולם (Kosmogeni), הארץ (Geologie) והזיונות האויר (Meteorologie) והטבע המוצקי והחימי בדרך חקי מכונה המבוררים במופתי המאתימטיקה, וכל כונה תכליתית בסבות הפועל והתכלית נתקה ממערכות מוצקי התבל ויסודותיה, ואין הוקר טבעי מבקש בהם עוד רעיון כונה ותכלית. התוכן החוזה בתקופות כוכבי השמים ומזרותיהם במעגלותם לא ישאל: מה ולאיזו תכלית היתה כונת הבורא בתנועות הגרמיים הענקיים האלה רצוא ושוב במרהבי התבל? — החוקר בעבי גבי האדמה אחרי שפוני טמוני גושיה ורגביה

ואבניה (Mineralogie) לא יבקש לדעת לאיזו תכלית ידובקו רגבי עפר האלה, הטבעי בנסיונותיו לא יבקש כונה ותכלית אל הזיונות החשמל, כמו העוסק בחימיה לא יחקור אחרי תכלית המשקל השונה של היסודות והאטומים. הן נמנו וגמרו, כי חוקים איתנים טבעיים ונצחיים פועלים בלי כונה ותכלית במוצקי התבל.

לא כן מוסכם הדבר בבקשת כונה ותכלית במערכות היצורים בעלי אברים חיים (biologische Teleologie). בבנין הגופני ובפועל החיוני של כל בעלי אברים מתראה לנו פעולה תכליתית: כל צמח וכל חי מתראים בהרכבת חלקיהם היחידים בכונה לאיזו תכלית, כמו מכונת אופנים מלאכת ידי אדם. על כן הטתה השקפה פשוטה על הליכות הטבע את לב הקדמונים להשוב, כי כל צמח וכל חי נערך מהבורא בסדר אבריו בכונה לתכלית קיומו על פני האדמה. בעוד חשב האדם את הבורא בצלמו כדמותו, הושב במוה אנושי, רואה בעיני בשר, ועושה מלאכתו כמו בידי אדם, יכלו אבותינו לדמות להם ציור נכון מהאמן האלהי וממלאכתו מעשה ידי אמן בהרשת הבריאה והיצירה בתבל ומלואה. אולם כאשר החל באדם המושג מהאלוה להיות מזוקק יותר, ולראות באלוה בורא רוחני בלי אברים גופניים, אשר לא יראהו אדם וחי, אז קשתה דמות הציור ההוא על האדם החושב, בשגם מעט מצאה הפיזיולוגיה, תחת בורא בונה בכונה, כה טבעי כמוס, הפועל לתכלית יצוריו, כח חיוני השונה מכחות הטבעיים והחימיים, אשר תשתמש בהם רק בימי חיי היצור. הנחת הכה החיוני (Vitalismus) הזו משלה בעדת הכמי הטבע עד דורו של Johannes Müller בחצי המאה האחרונה, אשר הוכיח במסות טבעיות ובאותות פיזיולוגיים ובמופתי מאתימתיקה, כי רוב הפעולות החיוניות באדם ובבהמה, כמו תנועות העצבים והחושים והדם בתקופתו והכלכלה והעכול, הכל כאשר לכל מתנהלות לרגלי חקים טבעיים והימיים, הנודעים לנו בהקירות הפיזיולוגיה. אבל שתי הידות סתומות נשארו גם לו, אשר לא ידע להגיד פתרונן, שהן: הפעולות הנפשיות בחיי הנפש וסוד ההולדה למינה בדמותה כצלמה, עד שבא דארווין וסיעתו בשטת Selection הנ״ל

להוכיח בראיות ממשיות ובולטות במציאות איך ובאיזה אופן השתלשל והתפתח והשתלשל היצור בעל אברים לתכלית קיומו בדרך טבעי. לפתרון החידה הגדולה הפילוסופית: „איך אפשר סבה תכליתית בלי סבה פועלת?" הידת־עולם הסתומה, אשר עוד קאנט החליט, שאי אפשר לפתור אותה, אם אמנם כבר לפני אלפים שנה החל החושב הגדול עמפעדוקלוס לפתוח לנו פתח כחודו של מחט לפתרונה, אשר דארווין הרחיב אותו כפתחו של אולם בהראותו לדעת, איך במלחמת היקום נכחדו היצורים האבריים, שלא השתלם בהם בנין תכליתי לקיומם, ונשארו רק אותם במדרגת השתלמות כזו, שבאה להם בירושה מאבותיהם, וככה נתהוה במשעול הטבעי בהדרגת מלחמת היקום והירושה הרכבת האברים הנאותים לתכליתם, אשר נשתומם עליה בצאתה מן הכח אל הפועל למראה עינינו.

החקירה בקורות כדור ארצנו (Geologie) לפי התאבנות יצורים קדמונים במעבה האדמה תורנו לדעת, כי שלש תקופות הלפו על כדור הארץ בתמורותיה הפנימיות: התקופה הראשונה נמשכה למצער שלשים וארבעה מיליונים שנים, השניה אחד עשר, והשלישית (tertiäre) שלשה מיליונים שנים. בשלש התקופות האלה חלפו תולדות הבעח"י בעלי שדרה בהשתלשלותם. בתקופה הראשונה היו הבעח"י האלה במדרגה השפלה של דגים, בשניה במדרגה האמצעית של שקצים הנקובים Reptilien, ובשלישית במדרגה העליונה של היונקים. אלפי מינים טובים ונפלאים בצמחים ובבעח"י ירדו לטמיון במשך ארבעים ושמונה מיליוני השנים ההן, מפני שהכרחו לפנות מקום אל המינים, אשר נצחו אותם במלחמת היקום. ובכן לא נמצא אנחנו בתבונתנו האנושית לא כונה ולא תכלית ולא השגחה פרטית במובן אנושי בהרכבת איברי היצורים השלמים.

אבל, יענו ויאמרו אלהיים ופילוסופים, אם כן הכל במקרה, אם הלכה כהגיוני לאמארק ודארווין בשנויי מיני ההתפתחות. וכהשבונות קאנט ולאפלאס בהתהוות העולמות, האם רק המקרה העִור שורר ומושל בתבל הבנויה והמתנהלת בסדרים ישרים ונכונים למראה עינינו? — לעומתם משיבים

הראשונים ואומרים: אמנם אין מקרה בתבל, כי הכל נעשה בשלשלת סבה ומסובב, ואין פעולה גשמית או רוחנית בלי סבה מכרחת, והדבר המתראה לעינינו כה וכה בעולם הכללי וביצוריו הפרטיים כעין מקרה שלא נכיר סבתו וכעין הידה שלא נדע פתרונה, הוא באמת מיוסד בחוק העצם הנצב לאיתן, וכל דעה פילוסופית ואמונה אלהית לא יזיזוהו ממקומו לעולמי עד.

פרק רביעי.

תורת האלהות (Theologie).

א. איכות וכמות האלהות.

סבת כל הסבות, או הסבה הראשונה, נודעת בקרב בני האדם מקדם קדמתה בשם האלוה, ככל מושגים כלליים, ועוד יותר הרבה מהם, נשתנה מושג האלהות, הנוגע בכל הגיוני החכמה והתבונה ובכל רגשי הדת והאמונה ובכל דמיונות השירה והפיוט, בדעות בני האדם ובהמונם, לסעיפים רבים ונמרצים, אשר במובנם הכללי נוכל להלק אותם לשתי מפלגות: האחת בהנחתה, כי האלוה והעולם הם שתי ישיות שונות, ומאמיניה הם בעלי השניות והנסתרות, אשר לפיהם האלוה הוא בורא העולם ומכלכלו; והשנית בהנחתה כי האלוה והעולם הם דבר או עצם אחד. הראשונה נקראת Theismus והשניה Pantheismus בלשון החוקרים. בעלי המפלגה הראשונה מחזיקים במציאות אלהות חוץ מן העולם (Extramundaner), אלוה, שהוא ברוב או במעט בצלם האדם, עצם אברי הדומה אל האדם, אם בצורה היותר שלמה, הושב ופועל כמוהו. השטה האלהית הזאת מתחלקת עוד לפי כתות מאמיניה לארבעה ראשים: רבוי האלהות, שלוש האלהות, שניות האלהות, אחדות האלהות.

רבוי האלהות (Polytheismus). אלהים רבים ושונים מנהיגים את העולם ומשפיעים בו. עמים קדומים במצב הפראי מצאו אלהים תחתונים כאלה בקרב גופים מתים טבעים, כמו אבנים, מים ואויר, ומלאכותיים כמו פסילים

וצלמים מעשי ידי אדם (Fetischismus), אחרים מצאו אלהים כאלה בקרב גופים חיים, כמו עצים, בעח"י ובני אדם (Dämonismus). למעלה היותר עליונה הגיעה השטה הזאת אצל עמים קדמונים מתוארים, ביחוד בין היונים, אשר יצרו בה דמיונות שיריים נשגבים ופסילים מעשי חרש והושב הנפלאים עד היום הזה.

שלוש האלהות (Triplotheismus) נמצא בין עמים קדמונים מתוארים, כמו הכשדים, אשר כהניהם המגיים הורו, כי אלהים העליון „אלו", המקור הראשי והכמוסי של העולם, מתגלה באלהות משולשת (Trinität) בשמותיה: ענו הוא התוהו הקדמוני, „בל" המסדר העולם, „אַאָ" האור השמימי או החכמה המאירה. אצל ההודים הורו כהניהם הברהמנים אלהות מורכבת משלשת אלהים (Trimurti), שהם: ברהמא הבורא, ווישנה המכלכל, ושיבה המכלה את העולם; וכמוהם בדתות החדשות.

שניות האלהות (Amphitheismus). שני אלהים שונים מושלים בעולם, האחד טוב והשני רע, והם נלחמים זה בזה מדור דור. האל הטוב מביא אושר ושמחה בעולם, והאל הרע הוא מקור כל פגעים רעים ואסון בעולם. שניות האלהות היא בכל שאר השטות האלהיות היותר קרובה אל בינתנו והשקפתנו בטיב העולם, והיא נמצאת כבר בין עמים קדמונים מתוארים. בין ההודים נלחם ווישנה המכלכל בשיבה המכלה, בין המצרים עומד אוזיריס הטוב מול טיפון הרע, בין הפרסים הקדמונים מלחמה תמידית בין אורמוצד, אלהי האור והטוב, ובין אהרימן, אלהי החשך והרע, ובדתות החדישות נפתולי האלהים עם השטן הרע והמשחית. בכל מיני שניות האלה באלהות נמצא הרצון להשקיט לב בני האדם בתלונתם על הסרון שלמות בעולם, היינו המצב הנורא. אשר דארווין וסיעתו קוראים לו „מלחמת היקום" (Kampf um's Dasein).

אהדות האלהות (Monotheismus). האמונה באל אחד היא היותר מתקבלת אל רגיש הלב ואל הגיון הראש בקרב העמים המתוארים, והיא לפי ההנחה הרגילה אבן פנת הדתות היותר נכבדות בעולם. אבל בשום עין ולב אל

אמונת האחדות בימינו, נוכח לדעת, כי גם היא מעורבת ברב או במעט עם השטות האחרות שהזכרנו, באשר נמצא, כי אצל „האלוה האחד" ילוו עוד שרים או אלהים אחרים בתור מלאכים, שטן, שדים ורוחות רעות, לפי השבון קוראי הדורות בימינו רוב בני האדם בכל העולם, העולים במספר חמש עשרה מאות מיליונים, הם בעלי האחדות, שהם מונים בהם בערך שש מאות מיליונים ברהמנים ובודהים, חמש מאות מיליונים נוצרים, שתי מאות מיליונים עכו״ם ממינים שונים, מאה ושמונים מיליונים מחמדיים, עשרה מיליונים יהודים, ועשרה מיליונים בלי כל דת ואמונה.

התפתחות האמונה באחדות האלהות בתמונות שונות מראשית ימות עולם נכללת בשתים: בתמונה טבעית (Naturalista) ובתמונה אנושית (An-tropista. אל הראשונה תחשב אלהות השמש (Solarismus, Heliothei-smus) שעבדו אותו כמעט כל העמים הב..וארים לפני אלפי שנים, והיא מתאימה כמעט עם שטת האחדות בפילוסופיה הטבעית החדשה, שכן הורו אותנו ידיעות תכונות הככבים ותמורות הארץ לדעת, כי כדור הארץ הוא חלק נפרד מתוך השמש, ואל חיקו תשוב באחרית הימים; והפיזיולוגיה החדשה תורה אותנו, כי השמש מקור הכח החיוני בתחלה בצמחים ואח״כ בבעח״י, שמתפרנסים מהם, ואח״כ במין האנושי, ועד היום הזה השמש הוא אלוה יחידי אצל שרידי הפרסים (Parsi), היושבים בארץ הודו, ואל השניה תחשב דת משה וישראל ושתי בנותיה הנוצרית והמחמדית, אשר מאמיניהן מדמים צלם האלהים בדמות אדם בו״ד, שהוא כמוהו חושב ועושה ויוצר, אם אמנם הכל בשלמות היותר נעלה, ובציור רוחני, שאינו גוף ואין לו משיגי הגוף.

הצד השוה שבכל תמונות האלהות האלה הוא, כי האלוה הוא חוץ מן העולם או ממעל להטבע (Supranaturale).

אולם בעלי המפלגה השניה מחזיקים באחדות האלוה והעולם, שהם עצם אחד, או מושג האלוה הוא מושג הטבע, או האלוה שוכן בתוך העולם (intramundan) והוא כח הכחות של כל החומרים. הדעה הזאת בלבדה מתאימה עם מצב חכמת הטבע בימינו, אם אמנם נשמעה כבר בין העמים

הקדמונים כמו ההודים והמצרים והסינים כה וכה בעקרי דתיהם השונות. אכן בתור שטה פילוסופית התודעה בקרב חכמי היונים הקדמונים, ובראשם אנאקסימנדר, אשר ראה את העולם כעצם אחד, אשר כל צורותיו מתפתחות מהחומר הקדמון, המקיף את כל הנמצאות, והצורות ההן מתהפכות במסבות תקופות ימי עולם בהויה והעדר הוות ונפסדות. גם רבים מפילוסופים, שבאו אחריו, ובראשם דימוקריט והירקליט ועמפידוקלס, איש איש לפי שטתו, הורו אחדות האלוה והטבע כמו אחדות הגוף והנפש, אשר התבררה בימינו בתור חוק העצם. אבל דמיונות אפלטון בצורותיו הרוחניות חזרו והושיבו את שטת השניות על מרומי הדתות והאמונות, שהתפלספו בה חוקרי דור דור, ונסו לעשות פשרה בין שטת האחדות והשניות בעקמומיות פלפוליהם, עד שבא ברוך שפינוזה בכחו הגדול לברר שטת האחדות כעצם השמים לטוהר, ואנחנו נשתומם ונתפלא על החושב האדיר הזה לפני מאתים והמשים שנים, אשר חסרו לו אז כל הלמודים הבדוקים והמנוסים שבימינו במחקרי חכמת הטבע המעשי, ובכל זאת קלע אל השערה במשענת בינתו העיונית כחוזה גלוי עינים, והציב את תורת האחדות של האלהות עם הוסן הילי הטבע בהגיון בהיר ובטוח, המקוים והמאושר בימינו בקרב חוקרי טיב העולם עד היסוד בו.

ב. דעת ואמונה.

תכלית החקירה במדעים היא בקשת האמת. דעתנו הברורה נשענת על ציורים בשכלנו, המתאימים עם המציאות בפועל. אם אמנם אין ביכלתנו להכיר את המהות הפנימית של עולם המציאות, בכל זאת יורונו הנסיון והבחינה הישרה, כי הרושם, שאנחנו מקבלים מהנמצאות בעולם העשיה, שוה בכל בני אדם בעלי דעה עם מוח נכון והושים בריאים, ולזה נקרא אמת, המיוסדת בפועל ולא בדמיון.

מקור הכרת האמת באדם נובע משתי סגולות פיזיולוגיות, שהן: הרגשת הדברים ע״י החושים, והבור הרשמים לציור שלם ע״י אברי המחשבה, שהם המוח המרכזי וענפיו העצביים היוצאים ממנו ומתפשטים בכל הגוף, והם הם המובילים אל החושים איכיות שונות מהנמצאות שבעולם מהוין לנו: העצב (נערוו) של העין ממציא לנו הרגשת האור, אותו של האזן הרגשת הקול, וכן הלאה. על כן ישנם חכמי הגיון המחליטים, כי אברי המוח או הנפש שבאדם אינם מרגישים אלא את היוצא ממצב הפרטי של העצב המתפעל באותה השעה, ולא נוכל להקיש מזה על ישות ואיכות הדברים שמחוין לנו, ובאה הפילוסופיה של הסקיפטיקים לידי מסקנא: להטיל ספק במציאות הדברים ההם בפועל, והמפריזים הוסיפו להחליט, כי באמת אין נמצא כלל בעולם העשיה, כי אם כל העולם נמצא באצילות דמיוננו בלבד. השגיאה הזאת היתה מקור הרהורי אידיאליסטים ובעלי דתות ואמונות בחזיונותיהם המדומים והמוציאים אותנו מעולם ההגיון הישר, לבל נשען אל בינתנו ונחיה רק על אמונתם ברוחניותם.

לא כן היא הוכחת הכמי הדור האחרון במחקרי הטבע לאמתו, בחפשם עמוק בשרש טיב החושים בהתפתחותם מדיוטא התחתונה בבעה״י שפלים לעלות ולהגיע אל מדרגת השלמות באדם. הן המה מצאו כל צעד וצעד בהשתלמות החושים ע״י הנוך וירושה, ויודעים אנחנו בברור גמור את הקשר האמיץ המאחד את החושים עם רהטי המוח, ולפ״ז את ההרגשה החושית עם ההתבוננות השכלית, ואין לאדם אלא מה שעיניו רואות, עיני בשר ולא עיני רוח, כי אין עינים לרוח, כמו שאין רוח לעינים, וכל חוזה רואה וצופה „גלוי עינים" ברוחו, הוא תועה או מתעתע.

אמת כי חושי בני אדם לא השתלמו במעלות מדרגתם כמו שאר האכיות הגופניות והנפשיות, ונהפוך הוא, כי נשארו במעלה שפלה משאר בע״ה בעלי שדרה: עין העופות חודרת מרחוק יותר הדק היטב מעין האדם, חוש השמע בבע״ח רבים בסוג היונקים, ביחוד במיני טורפי טרף, מרגיש מרחוק קול דממה דקה יתר הרבה מן האדם, לבעלי זמר בעופות יתר כשרון מוזיקאלי מאשר הוא

ברוב בני האדם, חוש הריח חד וחריף יותר ברוב בע"ח היונקים מבאדם. גם בבחינת החושים השפלים, כמו הטעם והמשוש והמזג וההזדווגות המינית, לא התפתח והשתלם האדם במעלת מדרגתו משאר בע"ח, זאת לא זאת, חכמת הנתוח מראה לנו בבע"ה רבים אברים הושיים, שאינם באדם כלל. כה נמצאים בדגים ובשאר בע"ה בעלי שדרה במים הושים (Sensillen) מיוחדים בעורם, שעל ידם הם מרגישים איכות המים, שהם צפים ושטים בהם. נמצא לפ"ז, כי הרגשת החושים באדם מוגבלת בכמות ובאיכות, ואין אנחנו יכולים להכיר באמצעות חושינו, ביחוד הראות והמשוש, אלא חלק אחד מאיכות הדברים שבעולם מחוץ לנו, ואף החלק הזה איננו בשלמות, באשר חושינו הם חסרי שלמות, ועורקי החושים בתור „מתורגמנים" יודיעו אל המוח רק את הרשמים לבדם, שקבלו הם בעצמם.

אף גם זאת נמצא בחושינו, ביחוד באבר העין, בהצטרפות פעולתם עם אברי המחשבה שבמוח, כלים יקרים ומסולאים, אשר חנן בהם הטבע את האדם, ובצדק נזר חכם טבעי נודע משפטו לאמר: כל המדעים אינם אלא הכרת החושים, ע"כ החליט החוקר הנודע Feuerbach, כי כל פילוסופיה וכל דת וכל כנסיה, המתנגדות אל החושים, משחתן בהן ובחשכה תתהלכנה, בלי חושים אין ידיעה להן והכרה, והפילוסוף Locke גזר אומר: Nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu לאמר: „אין דבר בשכל שלא היה בחוש"!

אמנם האדם הקולטורי באַוָתו לדעת ולהכיר איננו מסתפק בידיעת העולם החיצוני, שמובילים לו חושיו, שאינם חפשים משגיאה, כי אם ישתדל להביא את רשמי חושיו לידי הכרה במוח קדקדו, ומאחד אותם בהתרועעות לציורים, אשר בהתאחדותם גם הם תבא לו ידיעה בהירה. אבל גם הידיעה הזאת עודנה אי־שלמה ולא תשקיט רוחו, עד אשר יבא הכח ה מ ד מ ה למלא חסרון ה ש כ ל בהתחברות ידיעות מזמן העבר המונחות בזכרונו, ולהשלים בהן את הכרת חושיו בהוה, ובזאת יתבררו ויתלבנו רשמי החושים להשקיט את התבונה המשתוקקת בטבעה לקשר סבה ומסובב, ולהשלמת הדמיון את הסרון ההכרה השכלית אנחנו קוראים „א מ ו נ ה", והוא מעשה בכל יום, שעל דבר המוטל

בספק יאמר: אני מאמין כך וכך. בבחינה הזאת צריכים אנחנו להשתמש באמונה גם במדעים, שאנחנו מדמים או מניחים איזה ערך בין עניני העולם אעפ"י שלא נדעהו בברור, וזו היא הנקראת Hypothese, והנחות כאלה נמצא ד"מ בחכמת הטבע בלמוד הזדעזעות (Vibrationen) של האתר (Aether), בחכמת החימיה הנחת האטומים והזדווגותם, בחכמת הביולוגיה הלמוד של בנין הצרופים בשרש החיוני של פלאסמא הנ"ל ודומיהם, שבכלם נקלעה האמונה במסכת התבונה.

לבאור סדר גדול של חזיונות טבעיים הקשורים זב"ז ע"י הנחת סבה משותפת להם נקרא בשם שטה (Theorie), וגם בה נחוצה איזו אמונה, או איזה דמיון, הממלא חסרון השכל בהכרת קשר הדברים בתור סבה ומסובב, להספיק הצורך הנטוע בטבע תבונתנו בתשוקתה אל שלשלת הסבות. שטת הכובד או הכח המושך (Gravitation) של ניווטון בחכמת התכונה שטת הגוף האוירי שקורין גאז של קאנט ולאפלאס בידיעת התהוות העולם הנ"ל, שטת יסוד הכח בטבע (Energie) של מאיר והלמהולץ, שטת האטומים בחימיה של דלטון, שטת הזדעזעות בידיעת הראיה (Optik) של Huyghens, שטת התאים (צעללען) בהתהוות יצורים אבריים של שליידן, שטת ההשתלשלות בידיעת הביולוגיה של לאמארק ודארווין, כל אלה הן שטות נשגבות ורמות המעלה, המבארות לנו עולם מלא של גדולי החזיונות הטבעיים ע"י הנחת סבה אחת משותפת לכלם. אם אמנם הסבה הזאת בעצמה יכולה להיות רק הנחה והשערה בלי ברור נכון במהותה, כח הכובד בשטת התהוות העולם, הכח בערכו אל החומר, האתר בידיעת הראיה והחשמל, האטום בחימיה, הפלסמא החי בשטת התאים, הירושה בשטת ההתפתחות—כל אלה ודומיהם, שהם מושגים שרשיים וראשיים העומדים ברומו של עולם המדעים, יכולים להיות „השערות" בעלמא בעיני הפלוסופיה המטלת הכל בספק, ולהתראות כתולדות האמונה המדעית, ובכל זאת נחוצות הן לנו גם תחת ההשקפה הזו, עד אשר נמצא הנחות טובות מהן.

אכן עצום ורב ההבדל בין האמונה הטבעית המדעית הזאת ובין האמונה הדתית שלמעלה מהטבע ומתנגדת אל האמונה הטבעית של התבונה, ואל חקי הטבע בכלל, עד שלא נדע להבדיל בקרבה בין אמונה צרופה ובין אמונה טפלה.

ע״י הצעדים הגדולים, שעשתה ידיעת העמים (Ethnologie) במאה שעברה, נודע לנו מספר רב ועצום מאמונות טפלות שונות ומשונות הנמצאות בין עמים שאינם מתוארים עד היום הזה, כאשר נשוה את האמונות ההן ביניהן ועם דמיונות המיתולוגיה הקדמוניה, נמצא דמיון גדול ביניהן, ולרוב מקור אחד לכלן, והוא הנטיה הטבעית הנטועה בתבונת האדם לדרוש ולחקור אחרי סבות הזיונות בעולם, ביחוד אותם המעוררים בקרבנו יראה ופחד, כמו רעמים וברקים ורעש הארץ ולקוי לבנה וכדומה, הנטיה הזאת נמצאת כבר בקרב עמים בשפל המדרגה, והתנהלה להם בירושה מאבותיהם, והיא נמצאת גם בין בעה״י בעלי שדרה, בנבוח כלב מול הירח במלואו, או נגד פעמון בראותו תנועת הענבל בקרבו, או לעמת נס ודגל המרהפים לרוח היום שיפוח, כ״ז איננו מפני פחד בלבד, כ״א גם מלחץ נטיתו הצפונה בקרבו להכיר סבת החזיונות ההם, ראשית הדתות בקרב עמים טבעיים קדמונים יצאה משרש אמונות טפלות כאלה, אשר ירשו מאבותיהם, ומפני הרגילות, שנהגו בהן במשך דורות עולמים.

עקרי אמונות הדתות אצל העמים ההדשים המתוארים, היקרים בעיניהם כמתת האלהים, והעולים על האמונות הטפלות של העמים הטבעיים, אינם באמת לאור בחינה מבקרת שונים הרבה, ואין בין ההדשים ובין הישנים אלא שנוי כנוים בלבד, הקליפה שנתה מראֶהָ והחרצן נשאר כבראשונה, פֿיטיש ישן ואליל חדש! ומה גם בדתיהם השונות של עם ועם, אשר כאו״א מחזיק בדתו כאלו היא בלבדה אמתית, והאחרות הן שקר וכזב, ויותר מה שדת אחת מחזקת את עצמה בלבדה לאמתית, היא נלחמת יותר בדתות אחרות ובמאמיניה, והן מלחמות מצוה בהיסטוריה, אשר שפכו דם רב והרג עצום, וישנאה וקטטה ומריבה, חרב הרג ואבדן, פרו ורבו וישרצו מימות עולם ושנות דור ודור עד היום הזה.

ההתנגדות שבין הדעת ובין האמונה ומהלקותן מימות עולם ושנות דור ודור, יסודתה בשטת השניות שבפילוסופיה, באשר גם היא מתחלקת ונפרדת לשני צדדים המתנגדים זה לזה בהפך גמור. אמנם בשטת האחדות נמצא הקשר של קיימא בין הדעת ובין האמונה והתאחדותן גם הן, ואך בשטה הזאת נמצא הפתרונים לחידות העולם, אשר לריק ניגע לבקש אותם בשטת השניות, שהיא בעצמה החידה היותר חשכה ואפלה שבמוה האדם, בהתגבר עליו הכח המדמה, לברוא לו עולמות רוחניים בגבול האמונה, שאין להם מציאות בגבול הדעת.

פרק חמישי.

הפתרונים לחידות העולם.

א. יסודות שטות השניות והאחדות בפילוסופיה.

אלה הם העקרים הראשיים, המבדילים אלה לעומת אלה בין השניות ובין האחדות בשטות הפילוסופים:

השניות.

א. העולם הגשמי והעולם הרוחני הם שני דברים נבדלים זה מזה ואין האחד תלוי באחר.

ב. האלוה והעולם הם שני עצמים שונים, החומר והכח אינם קשורים זב״ז אלא במקצתם.

ג. העולם איננו נצחי ואין סוף לא בזמן ולא במקום, והוא נברא מאפס מאת האלהים.

ד. חקי העצם מושלים רק בקצת חלקי הטבע; חזיונות חיי הרוח אינם תלוים בהם, והם ממעל להטבע.

ה. הכח החיוני פועל ביצורים בעלי אברים לפי כונה ותכלית, ואיננ תלוי בכחות טבעיים והימיים.

האחדות.

העולם הגשמי והעולם הרוחני הם עולם אחד, שניהם יתלכדו ולא יתפרדו.

האלוה והעולם הם עצם אחד, החומר והכח הם המשיגים, המתלכדים זב״ז לעולמים.

העולם הוא נצחי ואין סוף בזמן ובמקום, ולא נברא מאין, כי אם מתפתח ומשתלשל לפי חוקים טבעיים.

חקי העצם בקיום החומר והכח מושלים בכל חזיונות הטבע, והכל הולך בדרך הטבע.

אין בעולם כח חיוני, שלא יהיה תלוי בחקים טבעיים וחימיים, ומכ״ש שיתנגד להם.

ו. נפש האדם נמצאה בפ"ע, ואיננה תלויה בפעולות המוח, כי היא נבראה שלא בדרך הטבע, והיא נ צ ח י ת.

נפש האדם לא נמצאה בפ"ע, וכחה יוצא מפעולות המוח, ונתהוה בדרך טבעי, בהתפתחות ובהשתלמות נפש חיה בבעח"י.

עינינו הרואות, כי בשטת ה ש נ י ו ת מסתתרות חידות ה ת ב ל באופל, באין אור נוגה לפתרון חידות כאלה וכאלה, אשר בחשכה יסודתן ומהותן וזו תהלתן, משא"כ בשטת ה א ח ד ו ת, המפיצה אור על ה ח י ד ו ת האלה, וקרני אורה הם הם ה פ ת ר ו נ י ם ל ח י ד ו ת ה ע ו ל ם.

ב. ה מ ד ע י ם פ ו ת ר י ה ח י ד ו ת.

במשך מאת השנים שעברה עלתה חכמת הטבע במעלות, אשר לא שערון הכמינו במאות שלפניה. תעלומות ונסתרות נגלו לנו ביצורי עולמים, שבהם נמצא פ ת ר ו נ י ם טבעיים אל ח י ד ו ת ה ע ו ל ם, פתרונים המיוסדים על הנסיון והבהינה, לפי הכרת חושינו בעזר תבונתנו, כי החושים והתבונה הם המה הגשמי והרוחני, המשתתפים ב פ ת ר ו ן ה י ד ו ת ה ע ו ל ם. ואלה הם המדעים הטבעיים, אשר השתלמו במאה שעברה, ויוסיפו לעלות בשלמותם במאה הבאה עתה לקראתנו:

י ד י ע ת צ ב א ה ש מ י ם הוא המדע הטבעי היותר קדמון, כמו שידיעת טיב האדם הוא המדע היותר אחרון, האדם לא הגיע לידיעה ברורה על טיב עצמותו ומהותו זולתי במחצה השנית של המאה שעברה. אך בהכרת כוכבי השמים ומזלותיהם היו לו כבר לפני ארבעה אלפים וחמש מאות שנים ידיעות מפליאות. המצרים, הסינים, ההודים והכשדים הבינו כבר תכונות הגלגלים ותקופותיהם יותר מהעמים החדשים אחרי ארבעה אלפי שנים. אמנם הצעד היותר גדול בחכמת התכונה נמצא בשטת התוכן קופרניקוס, אשר ספרו הנפלא De revolution orb. coelest הסב מהפכה גדולה בראשי בני אדם, הושבי

מחשבות, כי באשר הרס את שטת בתלמיוס בהנחת הארץ למרכז התבל, הכניע גאות האדם, אשר חשב א״ע כאלהים רודה ומושל על הארץ ועל התבל כלה, ועל אפם ועל חמתם של המתקוממים עליה התחזקה דעת קופרניקוס ע״י התוכנים קעפלער וגאלילעי, שבאו אחריו ובנו עליה את „מכונת השמים״ וע״י ניווטון בשטת הכובד (Gravitation) שלו במופתי הנדסה.

צעד אחר אדיר וחזק עשתה אח״כ הכמת התכונה בהמצאת רעיון ההתפתחות בגרמים השמימיים ע״י קאנט באשכנז וע״י לאפלאס בצרפת, בהראותם לדעת באותות ובמופתים באיזה אופן התהוה כדור הארץ, ואחריהם באו המצאות ציורי השמש (Photographie) ומדידתה (Photometrie) ונתוח קרני האור (Spectral-Analyse) והכניסו ידיעות הפיזיק והחימיה לתוך חכמת התכונה, והוקש מכ״ז נכון ובטוח, כי ההומר אחד הוא בכל מרחבי התולדה, ושוה בצבא השמים ובצאצאי הארץ, ובזאת נולדה חכמת טבע הככבים (Astrophysik) ובאנו לידי מסקנא, כי חליפות ותמורות מתגלגלות בלי הרף בכל עולמות התבל כמו תמורות כדור ארצנו, ונראה דרך השקפות כלי חזיון כוכבים מתהוים במצב נוזלי ואיתן, וירחים וטבעות סביב ככבי לכת, ונתבונן בככבי שבת, אשר קרני אורם יגיעו אלינו במהלך אלפי שנים, שהם שמשים כמו השמש שלנו, וגם אותם סובבים ככבי לכת במעגלותם, ובכן התעוררה בלבנו השאלה, אם גם בככבים ההם יצורים דומים לבני אדם בארץ או עוד במעלה יתרה עליהם, ובין המשיבים על השאלה הזאת הגדיל לעשות התוכן הצרפתי Flammarion בהנחות מרחיבות ראש ולב, שלפיהן נוכל לשער, כי באיזו כוכבי לכת סביב השמש שלנו (מאדים ונוגה) ובהרבה כוכבי לכת בסביבות שמשים אחרים (כל כוכב שבת הוא שמש שיכול להיות מוקף מכוכבי לכת) השתלשל והתפתח איזה כה חיים ביצורים בעלי אברים הדומים ברב או במעט אל הצמחים והבעח״י שעל כדור ארצנו, ואולי גם בעח״י בשלמות שכל ותבונה העולה על בני האדם שעל כדור ארצנו, אבל אין שום תקוה כי יהיה בימים הבאים אפשר לנו להתראות פנים עם שוכני כוכבי לכת

כאלה, באשר רב המרחק בין ארצנו ובין שאר כוכבי הלכת, ומאשר יחסר לנו האויר רוח אפנו במרחבי השמים המלאים אתר, שלא נוכל לשאוף אל קרבנו להיותנו.

והנה בעוד אשר ככבים רבים יכולים להיות במצב התהוותם והתפתחותם כדרך ארצנו בתמורות אלפי מיליוני שנים, נמצאים כוכבים אחרים, שהזקינו וקרובים לאמת קצם להכחד מן השמים, כמו הקין שיבא באחרית הימים גם אל כדור ארצנו, כי יעלה בתהו ויאבד. בסבת הפצת החום במרחב הקר יתקרר והאויר מעט מעט, עד אשר יקפאו המים הנוזלים והיו לקרח כפתים, באין אפשרות עוד להיות יצורים איבריים, ועוד יתצמצמו הומרי הגרמים השמימיים במרוצתם ויתקרבו אלה לאלה, וכוכבי הלכת עם ירחיהם הסובבים אותם יעבטו ארחותם, עד כי לבסוף יפלו הירחים אל תוך כוכבי השבת, שגם הם יקלעו אל השמשים, שמהם נולדו. לתגלי המפלות האלה יתהוה מחדש חום עצום ורב במרחבי השמים, ורגבי הגרמים השמימיים, שנהרסו בפגיעתם, מתפשרים במרחבי התבל, ובכן נולדים ומתהוים שמשים הדשים. ככה מתהוים ונעדרים בלי הרף שמשים וכוכבים והליפות וצבא הויה והעדר במקום בלי גבול ובזמן בלי קין וסוף, כי כאשר אך מתהוה ומתפתח במקום אחד במרחבי התבל מכתם באדי מתנזל יליד גוף עולמי חדש, התעבה גוף אחר בפנת השמים הרחוקה והיה לכדור חומר רותה נוזלי רצוא ושוב כמראה הבזק, וגוף שלישי השליך ממרכזו (הקו המשוה) טבעות, המתעגלות לכדורי ככבי לכת, וגוף רביעי התאמין והיה לשמש, אשר כוכבי לכת שלו מוקפים מירחים, ובינות כל המהפכות האלה נעים ונדים במרחבי התבל אלפי אלפים גרמים שמימיים זעירים, אבני אלגביש וניצוצות כוכבים, רסיסים וכידודים, המעבטים ארחות הכוכבים הגדולים וסופם להתנפל אל קרבם והיו לברות למו. בקרב התנועה הסבובית הנצחית (Perpetuum mobile) הזאת מתקיים העצם הנצחי של התבל, וסך החומר והכח שלו בלי שנוי, ולעולם ועד מתהדש ההלוף ביצירת עולמות בגלגול נצחי של הויה והעדר, לפי חוק העצם, העומד לנצה נצחים.

בידיעת התמורות בכדור ארצנו (Geologie) התחילה ההקירה בזמן מאוחר הרבה לחקירת השמים. רבים ושונים הם ספרי יצירה קדמונים

ואחרונים, העמלים להורות אותנו תולדות הארץ, כמו שהורו לנו תולדות השמים, אבל ריה הגדה ודמיון נודף מהם ובמיטב השיר יסודתם. על כל ההגדות הרבות בבריאת העולם לכל עם ועם בדתיהם השונות עלתה הגדת היצירה בספר בראשית בתורת משה למצוא חן ושכל טוב בעיני העמים הנאורים, באשר מצאו לה סמוכים ומקורים בספרי עמים קדומים, כמו האשורים, הבבלים וההודים, אם אמנם כבר הואילו חכמים טבעיים בין היונים הקדמונים לברר תולדת הארץ בדרך טבעי כשאר יצורי עולמים, וכבר הכיר אז קסינופנס את טיב התאבנות בבטן האדמה (Petrefacten) כשרידי בעה״י (Fossilien), אשר היו על פני האדמה מקדם קדמתה, בכל זאת נשארה האמונה במעשה בראשית והמבול בתקפה, ולא זזה ממקומה עד קדם למאה שעברה, כי אז הואילו קצת חכמים לחקור אחרי טיב השטח הקרומי, המכסה את הארץ, והדרו בחקירתם גם אל תוך מעבה האדמה, ועשו מזה היקשים על התהוות הארץ (Geognosie), אשר מיסד השטה הזאת Werner החליט, כי כל האבנים נתהוו מן המים. אולם החוקרים Voigt עם Hutton הטיבו להתבונן, כי רק האבנים המכילות יצורים מתאבנים הן ממקור המים, משא״כ הררי הארץ, שנתהוו מקפאון חומרי אש נוזלי, במפלגת השטות שבין נעפטוניסטים ופלוטוניסטים, עד שבאו לידי מסקנא בהכרת צבא חליפות ותמורות בהתהוות הארץ (Paläon-teologie) המורה אותנו קורות התפתחות כדור הארץ ויושביה.

שלש הן התולדות היקרות, היוצאות לנו מן הצעדים הגדולים, אשר עשתה החקירה הזאת בימים האחרונים. בראשונה נגרשו הלאה כל הנסים והנפלאות, שהסתתרו עד כה ביצירת הארץ. בשנית התרחבו מועדי התהוות הארץ והתפתחותה בהודע לנו משך זמן מפליא ומבהיל, יותר ממאה מיליונים שנים, לבנין הארץ כמו שהיא עתה לעינינו. ובשלישית יודעים אנחנו עתה כי כל היצורים, המתאבנים בחיק הארץ, המה שרידי בעלי איברים, אשר היו על האדמה באלפי שנים שעברו, ונמחו ונכחדו מן העולם לרגלי התמורות והמהפכות.

ידיעות הפיזיקה והחימיה ברבבות הפסיעות הרחבות, שעשו במאה שעברה, יצרו הדשות ונצורות בקרב כל העמים הקולטוריים, אשר לא

שעיום אבותינו, הדישות מפליאות בשמושי הקיטור והחשמל במכונות אופנים, הדישות בחכמת הרפואה ובהרשת כל מלאכת מחשבת, והעולה על כל התועליות השמושיות כאלה וכאלה בבחינה מעשית היא הכרתנו העיונית בחקי הטבע, היוצא מהחוק הכללי, הוא חוק העצם, כי אהרי אשר כונן החכם הצרפתי Lavoisier את החוק הקבוע בקיום החומר, אשר לפיהו יסד החכם Dalton את שטת האטמים על מכונה החדש, באו החכמים האשכנזים מייער והלמהולץ וגלו גם את החוק הקבוע בקיום הכח ומני אז יכולנו להשיג את האהדות הכללית בכחות הטבע, ואת ההלוך הנצחי ברבבות השנויים הטבעיים, בהתחלף לרגעים כהאחד בכה אחר, להרכיב, יצורים חדשים בכל עת ובכל שעה ובכל רגע.

ידיעת החיים (Biologie) התרחבה בענפיה הרבים והעצומים במשך המאה שעברה, והתפשטה ברבבות המצאותיה והתגלותיה להאיר באור החיים על ידיעות האנאטומיה ופיזיולוגיה ביצורים בעלי איברים בבחינת התהוותם ותולדותיהם, לפתור לנו חידות מני קדם במרחבי העולם בכמותם ובמעמקי מחקרי הארץ באיכותם. בראש הכמיה נצב איתן דארווין, אשר בשטת ההתפתחות וההשתלמות פתר לנו „חידת העולם" הגדולה בהתהוות הטבעית של מיני החיים למחלקותם, לרגלי נחלת אבות על בנים ושמושי החנוך והכלכלה גם יחד.

ידיעת טיב האדם (Anthropologie) היא היקרה בכל מדעי הטבע. פתגם הכם קדמוני: „בן אדם דע את עצמך!" ופתגם שני הנודע: „האדם הוא מדת כל הדברים" מביעים גודל החכמה הזאת, אשר בכל זאת התמהמהה להודע לנו בהופש יסודותיה עד קרוב לזמננו. אחד ענפיה היותר יקרים, היא תולדת האדם בהולדו בבטן אמו, לא התברר לנו עד תחלת המאה שעברה ע"י החכם Baer, וענף אחר, היקר כמוהו, הוא למוד התאים, נתברר לנו אחרי ע"י החכם Schwann, ועוד מאוחר לכ"ז האירה לנו התשובה על „שאלת כל השאלות" פתרון החידה הנשגבה על „מקור המין האנושי" היא תולדות האדם באשר הוא אדם ע"י לאמארק ודארווין, והאחרון הכביד הוא

החכם Huxley לברר באותות ובמופתים את השלשלת הארוכה שבה התפתח והשתלשל והשתלם האדם מתוך בעה"י שפלים ושלמים, שקדמו לו בעולם.

לרגלי כל הידיעות הטבעיות האלה נפתרו במשך המאה שעברה כל חידות העולם, מלבד החידה הכללית היא חידת העצם (Substanz), שנשארה לנו בלי פתרון. עודנו שואלים בלי הרף: מה הוא הפלא הנעלה והנשגב הזה בעולם, אשר חוקרים הגיוניים יקראו לו טבע, ופילוסופים דמיוניים יכנוהו עצם, והמאמין יתן לו שם בורא הוא האלהים? היכול נוכל להחליט, כי „ידיעת התבל" שלנו פתרה לנו את החידה הנשגבה הזאת? התשובה על השאלה הזאת מתחלפת, לפי מצב הפילוסוף השואל, ולפי מעמד ידיעותי ביקום העולם. מודים ומתודים אנחנו, כי החוקים הננו מהכרת המהות הפנימית של הטבע, כמו אנקסימנדר ועמפידוקלס לפני אלפים וארבע מאות שנים, כמו שפינוזה וניוטון לפני מאתים שנה, כמו קאנט וגיתה לפני מאה שנים, ולא עוד אלא יותר שאנחנו מעמיקים להדור אל הכרת משיגי העצם, שהם החומר (התפשטות) והכח (מחשבה) (Attribute) עם רבבות הזוגותיהם בהרגשות חושינו ובהגיוני תבונתנו, יותר מסתתר העצם במהותו העקרית בהבין חידתי ופלאי, ועד היום הזה לא נדע מה הוא היש בפ"ע (שקורין Ding an sich) מבעד להחזיונות המתראים לנו (Phänomene).

היוצא מתוך כל הדברים האלה הוא, כי סך מספר מפקד תוצאות מדעי הטבע הוא תכן הדת הטבעית בקרב הפילוסופים לפי שטת האחדות, תחת הדת הנגלית אצל המחזיקים בשטת השניות. בעקרי הדת הטבעית נמצא פתרונים נכוחים וברורים לכל חידות העולם, מלבד חידה אחת נשגבה, שנשארה לנו סתומה והתומה וכמוסה, היא חידת העצם (Substanz), המתגלה לנו רק בשני משיגיו: החומר והכח (התפשטות ומחשבה בלשון שפינוזה). מהות העצם הוא אל מסתתר בשפריר הבין עזו, נשגב מהשגתנו לנצח נצחים, ולו דומיה תהלה לעולמי עד.

Die Welträthsel

nach Haeckel.

Auszugsweise hebräisch
frei bearbeitet

von

Dr. S. Rubin.

Krakau,
Druck von Josef Fischer (Grodgasse 62).
Verlag von S. B. Schwarzberg.
1801.